

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta

Životní dráhy z pohledu žen na počátku seniorského věku

bakalářská práce

Autor práce: Hedvika Keňová
Studijní program: Sociální politika a sociální práce
Studijní obor: Sociální práce ve veřejné správě
Vedoucí práce: PhDr. Martina Hrušková, Ph.D.

Datum odevzdání práce: 2. 5. 2013

Abstrakt

Tématem bakalářské práce jsou životní dráhy z pohledu žen na počátku seniorského věku. Stanovené téma je zvoleno pro jeho aktuálnost a teprve rozvíjející se publikaci v dané problematice zejména z kvalitativního hlediska. Hlavním cílem práce je zjistit důležité životní události a mezníky, jež ovlivnily životy žen, které se v dnešní době nacházejí na počátku seniorského věku. Dále, jak je ovlivnily konkrétní důležité okamžiky v životě a jak je vnímají dnes. Téma je zaměřeno na životní příběhy žen a na jejich souvislost s důležitými historickými událostmi, které nastaly v průběhu jejich života.

V teoretické části je pomocí písemných dokumentů shrnuto dosavadní poznání tohoto tématu. Zpracováno je zde studium životních drah, charakteristické mezníky v životě žen v kontextu s historickými událostmi a společenským prostředím. Výzkumná část bakalářské práce je zpracována kvalitativně. Pro sběr dat byla využita metoda oral-history, technika biografického rozhovoru. K vyhodnocení byla zvolena metoda zachycení vzorců, díky které byly popsány shodné vzorce v životech žen. V diskuzi byla využita metoda vytváření trsů. Na základě této metody a stanovených oblastí života a kategorií, bylo cílem jednak přiblížit jednotlivé životní příběhy žen obohacené jejich výpověďmi, tak odpovědět na dvě stanovené výzkumné otázky.

Na základě vyhodnocení získaných dat bylo na první výzkumnou otázku, která zněla: v čem spatřují respondentky hlavní rozdíly životního způsobu v době na počátku své aktivní dráhy nyní, odpovězeno, že hlavní změnou v životě žen byla změna uspořádání společnosti, ve které žily na počátku svých životních drah a nyní. V souvislosti s touto změnou se odvíjely další změny v jejich životě. Ženy vnímají proměny v rodinném i pracovním životě, kde je změnou př. nejistota práce. Druhá výzkumná otázka zněla: jaké hlavní životní události ovlivnily životní způsob těchto žen? V čem a jak především? Mezi nejčastěji uváděné životní události, které ovlivnily jejich způsob života lze zařadit možnost studia či rozhodnutí o oboru studia jejich rodiči, sňatek, mateřství, úmrtí blízké osoby a zjištění vážného onemocnění.

Bakalářská práce se zabývá aktuálním sociologickým tématem a snaží se tuto problematiku přiblížit jak široké veřejnosti, tak studentům předmětu sociologie. Přínosem může být i pro studenty humanitních oborů jako je sociální práce, kde lze využít zejména individuální přístup k jednotlivci a jeho životnímu příběhu.

Klíčová slova:

Životní dráhy – Životní způsob – Životní styl – Oral-history – Paměť žen – Žena na počátku seniorského věku

Abstract

The topic of my bachelor's thesis are women's lives and life careers from the viewpoint of women at the beginning of senior age. This theme was elected for its topicality and still developing publication rate in the given issue, especially from the qualitative viewpoint. The main target of the thesis is to find out important life events and milestones which influenced the lives of women standing at the beginning of senior age at present and how they perceive them now. The topic focuses on the life stories of women and on their connection with important historic events having occurred during their life.

In the theoretical part, the hitherto knowledge of this topic is summarised by means of the written documents. The study of lives, characteristic milestones in the life of women in the context with historic events and social environment are analysed and processed here. The research part of bachelor's thesis is elaborated in a qualitative way. For the data collection, oral-history method and the method of biographic talks were applied. For the evaluation, the method of putting down the formulas was applied by which the identical formulas in the life of women were described. In the discussion, the method of creating bunches was applied. Based on this method and the determined fields of life and categories, the target was postulated to describe the individual life stories of women enriched by their statements as well as to answer two research questions.

Based on the evaluation of the acquired data, the first research question: where the respondents see the main differences in the life style in the time at the beginning of their active career and now was answered subsequently: the main change in the life of women was the change in the arrangement of the society in which they had lived at the beginning of their lives careers and in which they live now. In connection with this change, additional changes in their lives took place. The women perceive the changes in the family as well as work live, where the change is e.g. the uncertainty of work. The second research question was: which main life events influenced the life style of these women? In what aspects and how? The most frequently stated life events having

influenced their ways of life are the possibility of study or decision on the field of study by their parents, wedding, maternity, death of a close person and detection of a serious illness.

The bachelor's thesis deals with a topical sociological subject and it tries to bring this topic closer to the wide public as well as the students of sociology. It may represent a contribution also for the students of humanistic disciplines e.g. social work, where especially the individual attitude to the individual as well as his/her life story may be applied and utilized.

Key words:

Life courses – A way of life – Life style – Oral-history – A memory of women – A woman at the beginning of the senior age

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to – v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou – elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 2. 5. 2013

.....

Hedvika Keňová

Poděkování

Ráda bych poděkovala své vedoucí bakalářské práce PhDr. Martině Hruškové, Ph.D., za její odborné vedení, cenné rady a připomínky.

Obsah

1	Současný stav	11
1.1	Životní dráhy.....	11
1.1.1	Vymezení životních drah.....	11
1.1.2	Studium životních drah.....	12
1.2	Charakteristické mezníky v životě žen	13
1.2.1	Vzdělávací dráhy	14
1.2.2	Vstup žen na pracovní trh.....	15
1.2.3	Vstup do manželství, společného soužití.....	16
1.2.4	Mateřství v životě žen	18
1.2.5	Rodinný život	19
1.2.6	Osamostatnění dětí	20
1.2.7	Odchod ze zaměstnání a seniorský věk	20
1.3	Ženy ve společnosti	21
1.3.1	Postavení žen před rokem 1989.....	22
1.3.2	Postavení žen ve společnosti po roce 1989	23
1.4	Komparace životního stylu před a po revoluci v roce 1989	23
1.4.1	Život a životní styl za socialismu	24
1.4.2	Proměna životního stylu po roce 1989	25
1.5	Kvalita života a životní spokojenost.....	26
2	Cíl práce a výzkumné otázky	28
2.1	Cíl práce	28
2.2	Výzkumné otázky	28
3	Metodika	29
3.1	Použitá metodika.....	29
3.2	Charakteristika výzkumného souboru	29
4	Výsledky	31
4.1	Tabulka 1: Základní údaje o komunikačních partnerkách.....	31
4.2	Životní příběhy žen	32

4.2.1 Komunikační partnerka č. 1	32
4.2.2 Komunikační partnerka č. 2	34
4.2.3 Komunikační partnerka č. 3	36
4.2.4 Komunikační partnerka č. 4	37
4.2.5 Komunikační partnerka č. 5	39
4.2.6 Komunikační partnerka č. 6	41
4.2.7 Komunikační partnerka č. 7	43
4.2.8 Komunikační partnerka č. 8	44
4.3 Shrnutí životních příběhů.....	46
5 Diskuze	48
6 Závěr	56
7 Seznam použitých zdrojů.....	57

Úvod

Pro bakalářskou práci jsem si zvolila téma: Životní dráhy z pohledu žen na počátku seniorského věku. Toto především sociologické téma považuji za velmi zajímavé, aktuální a ne příliš zpracované zejména z pohledu kvalitativního výzkumu. Ženy na počátku seniorského věku jsem si vybrala proto, že jejich život je spjat s velkou změnou v české společnosti, kterou byla sametová revoluce v roce 1989. Na jejich životech je silně znát nejen rozdíl v jejich životech před a po roce 1989, ale i jejich pocity z této podstatné události českých dějin.

Hlavním cílem této práce je zjistit jaké důležité události a mezníky se v životech žen odehrávaly a jak je vnímaly. Souběžně s tím jsem se snažila zjistit, jak vnímaly změny ve svých životech a jaký to mělo vliv na jejich další životní dráhy. Na základě kvalitativního výzkumu, kde byla ke sběru dat využita metoda oral-history a technika biografického rozhovoru, jsou získány životní příběhy komunikačních partnerek. Ženy jsou vybrány na základě cílového stratifikovaného výběru, kdy stratifikačním hlediskem je věk žen, který je stanoven mezi 60 a 70 lety. Rozhovorů bylo uskutečněno 8 ze stanoveného počtu 6 – 10 komunikačních partnerek. Samotné rozhovory jsou zajímavým materiálem ke studiu životů lidí a snaze pochopit, co všechno a jak ovlivňuje jejich životy a jaký to na ně má dopad. Na základě vyhodnocení podle metody zachycení vzorců a následného využití metody vytváření trsů jsou získaná data podrobněji popsána a doplněna ilustračními výpověďmi žen.

V práci se snažím co nejvíce přiblížit jednotlivé životní příběhy žen, ke kterým přistupuji jako k individuálním jedincům a popisuji jednotlivé osudy komunikačních partnerek. Také se snažím získaná data od všech žen porovnat a na základě vyhodnocení zjistit, co lze považovat za nejdůležitější okamžiky, události, mezníky v životních příbězích těchto 8 žen v souvislosti se společensko-historickými událostmi.

1 Současný stav

1.1 Životní dráhy

Studium životních drah je relativně nový přístup, který se rozvíjí zejména v několika posledních desítkách let a soustředí se na zkoumání životních příběhů jednotlivců. Tuto oblast je možné zkoumat jak z kvantitativního hlediska, tak kvalitativního. Kvalitativní přístup se zabývá zejména konkrétními příběhy jednotlivců, kteří sami své životní příběhy vyprávějí (5). Snahou je zachytit podstatné okamžiky, události, rozhodnutí a zlomy v životě člověka a sledovat jejich propojení s danými kulturními podmínkami, společenskou situací, případně změnami ve společnosti. Dále zachytit, jak se v průběhu života člověka měnily jeho hodnoty, normy (10).

1.1.1 Vymezení životních drah

Životní dráha jedince je dráhou, která je ohraničena narozením a smrtí. V průběhu životní dráhy člověka můžeme sledovat profesní, rodinné dráhy, změnu postavení jedince ve společnosti, přijímání nebo naopak nepřijímání sociálních rolí, důležité historické a kulturní události, jež ovlivnily jeho život či způsob života. Dále prostředí, ve kterém žije, jak sám sebe hodnotí, jak hodnotí druhé, ale také, jak vnímá danou společnost, případně společenské změny v průběhu svého života (26).

Zkoumání životních drah z kvalitativního hlediska se věnuje životním příběhům jednotlivců. Cílem je zachytit životy jednotlivců či skupiny a zjistit, jak různí lidé reagují na stejné události odlišně či podobně nebo jaké jim přikládají významy. Snahou je pak interpretovat, pochopit a hledat významy toho, proč dochází v určitý čas k přechodu mezi životními fázemi, jaký vliv měly dané zkušenosti na člověka a jak ho ovlivnily zlomové situace či zásadní rozhodnutí v životě. Velmi důležité je získávání informací přímo od osob, které sami vyprávějí svůj životní příběh (39). Rozdíly v jednotlivých příbězích mohou být dány chováním a jednáním člověka na základě jím

získaných zkušeností. Odlišnosti mohou být také způsobeny biologicky, odlišným prostředím, ve kterém osoby žijí a pohybují se, a to jak geografickým, tak kulturním (44).

1.1.2 Studium životních drah

Podstatným jevem ve studiu životních drah je to, že se proměňují v čase, a tak se jejich studium zabývá v současné době jejich de-standardizací. Důvodem de-standardizace je proces individualizace jedince, který probíhá již od druhé poloviny 20. století. Také souvisí s proměnou hodnot ve společnosti. Životní dráhy jsou dnes mnohem pružnější. Jedinec má možnost uspořádat si život podle sebe. Rozmanitější je například období vzdělávání, které v současné společnosti probíhá prakticky celoživotně, ale i plánování a časování př. rodinného života či různých forem soužití (13). Životní dráhy lidí jsou dnes méně předvídatelné, stálé a konvenční. Dochází k jejich de-standardizaci, která je způsobena zejména de-standardizací v různých oblastech života, kde přibývá více možností voleb lidí. V sektoru vzdělávání se prodlužuje doba studia, dochází k přerušování studia či braní si studijního volna. Rodinný život již není vázán na manželství a lidé mají více možností v soužití v rodinném či partnerském životě. V zaměstnání je dnes nutná například zvýšená flexibilita. Všeobecně lidé v dnešní společnosti mají v rámci svých životních drah více možností, avšak současně s tím přibývá i více rizik. Mezi rizika patří například nezaměstnanost (2).

Z kvantitativního pohledu studia životních drah je často využívána statistická metoda analýza historie událostí. Zde hraje nejdůležitější roli výskyt životních událostí a jejich časování. Zaměřena je na události, které se týkají přechodu z jedné životní fáze do jiné. Začátek a konec životní etapy, po kterou událost trvala, je ohraničena vždy další životní událostí. Nejdůležitějším hlediskem je zde čas, kdy se událost vyskytla (44). Životní dráhy z kvantitativního hlediska se zabývají především tím, v jakém čase a

z jakého důvodu dochází k podstatným mezníkům v životech jedinců, které mají vliv na další průběh jejich života (10).

Kvalitativní studium životních drah využívá spoustu metod, mezi které patří jak polostrukturované rozhovory, biografické rozhovory, metoda “life stories”, tak orální historie atd. Metoda životních příběhů se zaměřuje na samotné účastníky, tedy na osoby, o jejichž životní příběhy jde. Snaží se zjistit, jak sami vypravěči životních příběhů vnímají a konstruují procesy ve svém životě a jaký jim přiřkládají význam. Osoba, která vypráví svůj příběh, sděluje svůj životní běh v souvislosti s historickými či společenskými změnami, událostmi ve svém životě. Podstatné také je, jak dotazovaná osoba hodnotí dané události dnes a jak je vnímala v dané době. Mezi tím může být velký rozdíl. Snahou je také zjistit, kam by samotná osoba chtěla, aby se její život ubíral dále a co očekává od budoucnosti svého života. Tímto se metoda životních příběhů liší od jiných kvalitativních metod, které se zabývají interpretací příběhů (5).

Jednotlivé typy životních drah jsou na sobě závislé a zároveň se ovlivňují. Například rodinné a pracovní dráhy spolu jistě souvisejí. V dnešní společnosti se často očekává, že člověk svůj osobní život přizpůsobí tomu pracovnímu, což ovlivňuje partnerské vztahy. V současné době, kdy se ženy stávají více samostatné a nezávislé na partnerovi a realizují se ve svém zaměstnání, je třeba více plánovat a sladovat partnerský život. Často pak právě z důvodu vytíženosti partnerů může dojít k neshodám ve společném životě a dokonce i k jeho rozpadu (56).

1.2 Charakteristické mezníky v životě žen

V rámci životních drah jsou studovány různé přechody mezi životními fázemi či událostmi v lidském životě. Za podstatné dráhy či tranzice lze považovat ukončení studia a vstup na pracovní trh, osamostatnění se od rodičů, vstup do manželství či založení vlastní rodiny (13). Mezi důležité mezníky žen lze tedy zahrnout přechod žen ze studia do zaměstnání, vstup do manželství, mateřství, návrat do zaměstnání po rodičovské dovolené, vztah pracovního a rodinného života, odchod ze zaměstnání atd.

Jednotlivé události nemusí proběhnout naráz a nevratně, většinou jde o zkoumání dlouhodobého průběhu jednotlivých událostí v životě (19).

1.2.1 Vzdělávací dráhy

Vzdělání lze považovat za důležitou součást života a mělo by tedy jít o důležité rozhodnutí, a to nejen v životě žen. Mělo by platit, že čím vyššího vzdělání ženy dosáhnou, tím lepší by měly mít uplatnění na trhu práce. A také by se méně měly setkávat s genderovými stereotypy na pracovním trhu. Což se v současné společnosti neděje, i když v posledních desítkách let došlo k nárůstu vzdělání u žen (52).

Již při volbě vzdělávacích drah se setkáme s tím, že některé obory jsou považovány za vhodné spíše pro ženy a jiné naopak pro muže. Tudíž i tato oblast je poznamenána genderovými stereotypy. Ideálně by měla být rovnost v přístupu ke vzdělání a získávání dovedností pro obě pohlaví stejná. Avšak často jsou na základě genderových stereotypů u chlapců považovány za vhodné zejména technické obory či obory vyžadující logické myšlení. U dívek jsou za žádané obory považovány ty, kde uplatní emoce a vztahy či učení se z paměti (38). Nežádá-li ženy pracují ve feminizovaných oborech, otázkou je, zda k tomu nepřispívají sami ženy a muži při volbě svých vzdělávacích drah. Velmi často, již při výběru studijního oboru si ženy vybírají ty feminizované, kde pravděpodobně i následně budou pracovat. V těchto oborech je často možnost nižšího kariérního růstu a nižšího platového ohodnocení, avšak důvodem této volby může být to, že ženy více než muži vyhledávají obor, kde očekávají dobré vztahy a atmosféru na pracovišti (52). Dalším důvodem je, že ženy často plánují v budoucnu mateřství, tudíž volí obor, ve kterém pokud by byly zaměstnány, tak by šel sladit s mateřstvím. Nejen genderové aspekty se podílí na volbě studijního oboru či délce studia. Vliv na rozhodnutí o dalším studiu mají plány a cíle konkrétního jedince a také jeho rodičů (43).

Vzdělání je nejen prostředkem k získání zaměstnání, ale i nástroj, jak dosáhnout určitého společenského statusu. Někdy je i prostředkem toho, jak se vyhnout nezaměstnanosti. Ne vždy u nás však byl přístup na střední i vysoké školy rozhodnutím

dítěte či jeho rodičů. Před rokem 1989 režim socialismu třídil mladé lidi při vstupu na střední školy i na vysoké školy. Měl-li někdo s režimem problémy, neměl šanci na studium, a tak kolikrát ti, co vykazovali potenciál pro další vzdělávání, studovat nemohli (32). V socialistickém vzdělávacím systému také existovaly kvóty, podle nichž byli žáci přijímáni. Za vzdělání se neplatilo. Nízká vzdělanost, která u nás byla ve čtyřicátých a padesátých letech, začala stoupat v průběhu šedesátých, spíše sedmdesátých a osmdesátých let. Stejně jako rodinné a profesní dráhy a celý životní cyklus se i vzdělávání změnilo po roce 1989 spolu s celou českou společností (23).

1.2.2 Vstup žen na pracovní trh

Volba profese často rozhoduje o směřování celé životní dráhy člověka. Je důležité nepodceňovat přípravu na povolání. Čím je kvalitnější vzdělání a čím je intenzivnější příprava, tím má jedinec možnost většího výběru na trhu práce, kariérního růstu či vyššího společenského statusu. Průběh pracovního života lze nazývat pracovní dráhou či kariérou (3).

Při vstupu žen na trh práce dochází k procesu emancipace, neboť mnohé ženy považují za zásadní krok v životě finanční nezávislost a přijetí odpovědnosti za své činy a závazky. Vstup do zaměstnání může být považován za vstup do opravdové dospělosti (25). Již na počátku pracovních drah se často ženy potýkají s diskriminací na trhu práce. Ženy mají mnohdy nižší pozice a mzdové ohodnocení. Neobvyklou záležitostí není ani to, že i v zaměstnáních, kde převažují ženy, je na vedoucí pozici muž. Také mají větší nejistotu v zaměstnání než muži. Některé ženy přijaly názor, že jejich seberealizace není na pracovním trhu, ale v péči o rodinu a domácnost, a tak se v zaměstnání podceňují. Snadněji než muži přijmou nižší pozici i plat. Může to být i z důvodu, že ženy při zájmu o určitou pozici musí dokazovat své schopnosti více, než kdyby se o pracovní místo ucházel muž (51). Avšak spousta žen tento genderový řád respektuje a přijímá podřadnější pozice, než na které mají vzdělání. Jedním z důvodů, proč některé ženy nižší a méně atraktivní pracovní zařazení akceptují, je to, že jejich zaměstnání jde

provázat s mateřstvím – př. možnost zkráceného úvazku. Často se stává, že ženy pak mají zaměstnání, které je nenaplní. Ženy s vyšším vzděláním mají větší šanci získat pozici, na kterou mají kvalifikaci (25). Aby se žena mohla realizovat ve svém profesním životě, je potřeba, aby sladila svůj rodinný a pracovní život. Pro to je důležitá flexibilita, která je ovšem požadována zejména zaměstnavateli, bohužel málokdy to funguje naopak. Nerovné postavení mužů a žen na trhu práce ovlivňuje rozhodnutí žen, zda mít děti nebo ne. Rozhodnutí odložení mateřství či bezdětnosti také může ovlivnit to, že ženy se s diskriminací setkávají již při vstupu na trh práce, kdy už jsou považovány za potencionální matky (24).

Rozdílně vnímají pracovní trh ženy, které vstupovaly na trh práce před rokem 1989 a po událostech tohoto roku. V tomto období proběhly v české společnosti významné změny, které se dotkly i pracovního života lidí. Lze říci, že ženy, které vstupovaly do zaměstnání před rokem 1989, měly větší jistotu a stabilitu práce. Hůře na tom byly s kariérním růstem. Ženy, které začaly pracovat po roce 1989, pociťují větší nejistotu práce a je po nich požadována vysoká flexibilita, která často není slučitelná například s rodinným životem (25).

1.2.3 Vstup do manželství, společného soužití

Důležitým mezníkem v životě ženy je vstup do manželství a manželský život či stále častější volba partnerského života – nesezdané soužití. Vstup do manželství je zpravidla větší zátěží pro ženu, protože ta nejenže přijímá roli manželky, ale stále ještě je to právě žena, která se stará o domácnost a rodinné zázemí. Vstupem do manželství či společného soužití přibývá ženě další, avšak tentokrát neplacená práce. Se zvyšující se nezávislostí žen na svých partnerech, dlouhodobější přípravě na budoucí povolání, snaze ekonomického zajištění a získání společenského postavení, dochází v současnosti k odkladům vstupu do manželství (50). Výše zmíněným neplaceným zaměstnáním je nejčastěji péče o domácnost, ale i jiné činnosti. Tuto práci vykonává v dnešní společnosti ještě stále především žena (11).

Rozhodnutí, kdy a pokud vůbec vstoupit do manželství, souvisí také s tím, zda se ženy plánují realizovat na trhu práce. Pokud ženy usilují o budování své profesní kariéry, často sňatek i rodičovství odkládají. Další možností je, že volí život bez stálého partnera, protože ho zjednodušeně řečeno nepotřebují. V případě potřeby jsou schopny vychovávat a zajistit dítě sami. Oproti tomu ženy, které nachází seberealizaci spíše v rodinném životě a domácnosti, spoléhají na manželský statut a vdávají se a zakládají rodinu v nižším věku. Možnost nesezdaného soužití pak volí více ženy s vyšším vzděláním a tradiční manželství upřednostňují ženy se vzděláním nižším (45).

Přesto, že se rodinný život po roce 1989 proměnil a pozice žen v manželství posílila, stále ještě přetrvává rozdělení rolí na mužské a ženské, zejména pak v souvislosti dělbou práce partnerů. Ženy sice stojí o rovnoprávnost v manželství, avšak v reálném životě dosud ještě očekávají a přijímají roli tradiční manželky (50).

Po druhé světové válce došlo k narození silných ročníků a pomalu se začala zvyšovat životní úroveň. Od šedesátých let pak rostla zaměstnanost žen, rozvíjela se antikoncepce a začal být upřednostňován jednotlivec a jeho potřeby. Začalo docházet k individualizaci člověka a kulturním změnám, které měly za důsledek horší sladění manželského života (45). Po roce 1989, který přinesl v rodinném životě zásadní změny, pak došlo k odkladu narození prvních potomků, odkladu prvních sňatků do pozdějšího věku, zvyšováním počtu nesezdaných soužití a dětí narozených mimo manželství. Průměrnému ženichovi se věk zvýšil z 24,6 let na 28,9 let a nevěstě z 21,8 let na 26,5 let. Mezi teorie, které se věnují a snaží objasnit změny demografického chování, se řadí například teorie racionální volby či normativní teorie (14). Další významnou změnou týkající se rodiny, je nárůst rozvodů. Dříve byl rozvod prakticky nemyslitelný, protože mohl proběhnout jen na základně žaloby. Dnes jsou podmínky rozvodů jednodušší. Příčinou je stále větší soběstačnost žen, které nemají potřebu zůstat v nešťastném manželství, pokud se dokážou postarat o sebe a děti, ale také to, že rozvod už není společností považován jako stigma. Na druhou stranu však rozvod může jedincům přinést nejen finanční potíže, ale zejména emocionální zátěž, vypětí, stres a nejistotu. Negativní vliv má rozvod na děti, které mohou emocionálně strádat a při dlouhodobě

trvajícím řízení mohou trpět napjatou atmosférou v rodině. Po rozvodu si zase musejí zvykat na nový systém – př. soužití s jedním rodičem (11).

1.2.4 Mateřství v životě žen

Mezi nejvýznamnější přechod v rodinném životě a životě ženy vůbec je mateřství. Mateřství je se ženami neodmyslitelně spojeno. Avšak v současné společnosti, kdy existuje antikoncepce, je to snad poprvé, kdy je žena v této oblasti života naprosto svobodná a rozhodnutí, zda se stát či nestát matkou má ve svých rukou (33). Vzhledem k tomu, že mateřství je nevratným zlomem v životě ženy a pro mnohé tím nejdůležitějším, může docházet z různých důvodů k jeho odkládání. Někdy je mateřství oddalováno z důvodu materiálního zajištění, hledání partnera či proto, že se chtějí určitou dobu věnovat kariéře, vzdělávání a svým volnočasovým aktivitám. V dnešní době, kdy je s mateřstvím spojena nelehká role zejména na trhu práce, mohou ženy mateřství odkládat z důvodu nerozhodnosti, zda vůbec dítě mít či ne. Příčinou pozdějšího mateřství, ale nemusí být jen jeho odklad, ale pocit, že ještě není na tento nenávratný krok připravena (1).

Rozhodnutí ženy o mateřství, jeho odložení či bezdětnosti v dnešní době souvisí také s již výše zmíněným postavením žen na trhu práce. Ženy všeobecně, jsou již při vstupu na trh práce diskriminovány, protože jsou považovány za potencionální matky. V případě, že mateřství nastane, pak mají ztíženou pozici při návratu na trh práce. Mnohokrát se ani nevracejí na své původní pracovní místo a při hledání práce zjišťují, že děti jsou pro ně vlastně „překážkou“ k získání vhodného zaměstnání. Dalším problémem může být například to, že ženy nemohou pro dítě najít místo v předškolním zařízení, a tak s ním zůstávají doma déle, než plánovaly (29). Pokud si žena po návratu z domácnosti a péče o dítě hledá nové zaměstnání, může se dnes ze strany zaměstnavatelů setkávat s různými předsudky. Mezi ty nejčastější patří domněnka zaměstnavatele, že žena ztratila za dobu nepřítomnosti na pracovním trhu kvalifikaci, bude časově nepružná, určitý čas stráví ošetřováním dítěte a nebude se soustředit na

pracovní činnost, protože bude myslet na domácnost, dítě a povinnosti s tím spojené (28).

Před rokem 1989 byla bezdětnost spíše vzácností a objevovala se většinou u žen s vysokoškolským vzděláním. Mateřství bylo dříve považováno za samozřejmost po často brzkém sňatku, nebo k němu docházelo neplánovaně, na což pro změnu brzký sňatek navazoval. Za socialismu bylo také příčinou časných sňatků a zakládání rodiny získávání bytů a jiných novomanželských výhod (př. zvýhodněných půjček). Také v té době nebyla ještě tolik rozšířena antikoncepce, a tak ženy poměrně krátce po sňatku otěhotněly a matkami se stávaly v nízkém věku (33).

1.2.5 Rodinný život

Rodina a rodinný život hraje roli ve všech fázích životního cyklu člověka. Nejprve je člověk závislý na rodině, kde vyrůstal, časem se osamostatní a nakonec založí rodinu vlastní, i když stále trvají vazby na rodinu původní – například péče o stárnoucí rodiče. Právě rodina vybavuje jedince na počátku jeho životní dráhy určitým sociálním statutem a dochází v ní k základnímu začlenění (3).

V posledních dvaceti letech došlo k proměnám i v rodinném životě. Lidé, kteří dospěli před revolucí v roce 1989, poměrně brzy vstupovali do manželství, zakládali rodiny a žili rodinný život. V devadesátých letech se rodinné dráhy staly rozmanitějšími, a tak mladí lidé začali odsouvat počátek rodinných drah do pozdějšího věku. Posunutí rodinného života také ovlivňuje nízká podpora rodin s dětmi ze strany státu. Zde nejde jen o finanční příspěvky jako je například rodičovský příspěvek, ale zejména o podporu nefinanční jako jsou zkrácené pracovní úvazky pro ženy či nedostatek zařízení pro děti předškolního věku (13).

Velmi často je v současné době zmiňována krize rodiny. Za hlavní problémy je považována vysoká rozvodovost a s tím spojený zvyšující se počet dětí vyrůstajících v neúplných rodinách. Za příčiny jsou považovány například malé či žádné životní zkušenosti, špatné materiální zajištění partnerů. Změny v rodinném životě také souvisí

s větší ekonomickou nezávislostí a postavením žen ve společnosti. Čím dál častěji se vyskytují manželství, kde oba manželé budují svou kariéru a jsou nuceni hledat nové možnosti, jak si rozdělit povinnosti a práci (3).

1.2.6 Osamostatnění dětí

Osamostatnění dětí a jejich odchod z domova vnímají silněji ženy než muži. Je to totiž častěji žena, která se v průběhu mateřství o děti více stará a kolikrát nemá žádný čas sama pro sebe. Na rozdíl od toho muži se většinou věnují svým zálibám celý život. V této době může začít docházet k bilancování o životě. Toto období je nezdánlivě provázeno nejistotou. Partneři musí plánovat co dál. Velmi často tak v tomto období dochází k rozvodům, či například odchodu muže většinou za mladší ženou (7).

Odchod dětí z domova může u rodičů vyvolat tzv. syndrom prázdného hnízda, který vyvolává pocity osamění a prázdnoty. Důležitou roli by zde měl hrát právě partner, který by měl být pro druhého oporou (54). Tyto změny, ke kterým v životě dochází, psychologie zařazuje nejčastěji do období pozdní dospělosti, pro které je typickým znakem krize středního věku. Avšak na toto období lze pohlížet i naopak kladně a brát ho například ve smyslu úbytku povinností a péče o děti a ještě často neprojevujičích se znaků stárnutí (27).

1.2.7 Odchod ze zaměstnání a seniorský věk

Život žen, ale i mužů na počátku seniorského věku v dnešní době je specifický. Narodili se krátce po druhé světové válce, kdy se jejich rodiny musely často potýkat s finančním nedostatkem. Vyrůstali, dospívali a část dospělosti prožili v komunistickém režimu, což mělo vliv na jejich vzdělání, zaměstnání a celkově na způsob jejich života. Po roce 1989 došlo opět k přeměně společnosti. Této generaci už tato změna ale příliš

nepřinesla, protože se pomalu blížili seniorskému věku. Mnozí z nich svou současnou situaci považují za obtížnou (50).

Životní styl se u jedinců mění v souvislosti s prožíváním životních událostí. Výraznou změnou životního stylu je to, když člověk odchází do důchodu. Tento přechod je vnímán pozitivně i negativně. Životní styl se také odvíjí od finančních možností lidí. Právě kvůli finančním příjmům zůstávají někteří v pracovním procesu, ve kterém však v tomto období začínají být z důvodu věku diskriminováni zejména pro neperspektivnost. V životě dnešních seniorů došlo k významným změnám z pohledu historických událostí – komunismus, kapitalismus. Také došlo k většímu vzdělávání žen, zapojení žen do pracovního procesu a postupným zapojováním žen i do politického života (37).

Seniorský věk lze rozdělit na rané stáří (60 – 75 let) a pravé stáří (nad 75 let). V období raného stáří dochází v životě lidí ke změnám, které však často ještě neomezují člověka v aktivním životě, ale již dochází k hodnocení života. Další změnou v životním stylu seniorů je období pravého stáří, kdy jsou lidé často závislí na pomoci jiné osoby či jsou přemístěni například do domova pro seniory. Nezvládají takovou zátěž jako dříve, jsou častěji vystaveni ztrátám, například ztrátě přátel či partnera (50).

1.3 Ženy ve společnosti

Pozice mužů i žen ve společnosti se mění v čase. V dnešní společnosti mají ženy poprvé v historii téměř rovnoprávné postavení s muži. Ženy dnes mají vliv na společenské dění svými názory, argumenty apod. Díky těmto ženám, které se dnes snaží prosazovat, budou mít i v budoucnu ženy možnost rovnoprávného postavení s muži (48).

1.3.1 Postavení žen před rokem 1989

Mezi oblastmi, ve kterých se lišilo postavení žen ve společnosti od pozice mužů, patřila zejména účast na trhu práce, mateřství a skloubení těchto oblastí. V oblasti pracovních drah došlo k významnějším změnám v 50. letech 20. století, kdy začala být prosazována politika plné zaměstnanosti žen. V této době ženy neměly zpravidla vysoké vzdělání, a tak zaujímaly pozice nenáročné na kvalifikaci. Muži byli na vedoucích pozicích a také byli lépe finančně ohodnoceni (25). Období, kdy ženy začaly vstupovat do placených zaměstnání je považováno za počátek emancipace žen. Avšak ekonomický zájem na vstup žen do pracovního procesu měl především poválečný režim (55).

V rámci politiky plné zaměstnanosti se ženy vracely do zaměstnání velmi brzy po porodu. Nejčastěji do jednoho roku věku dítěte. Pro ženy to znamenalo velkou zátěž zvládat práci (často pracovaly na směny) a rodinný život (16). K usnadnění zorganizování mateřských a pracovních povinností měly ženám pomoci jesle a mateřské školy. Mateřská dovolená byla v 50. letech asi 18 týdnů, v 60. letech 1 rok a v 70. letech byla prodloužena do 2 let věku dítěte. K těmto opatřením přibyl např. mateřský příspěvek (dnes rodičovský příspěvek), zákaz propouštění matek s dětmi do 1 roku, omezení pracovních cest matek s malými dětmi. Ovšem žádné opatření nepočítalo s přímou účastí otce při péči o dítě (25).

Dalším problémem bylo, že ženy většinou neměly vyšší vzdělání či kvalifikaci. Nejčastěji pracovaly v oblastech, jako je zdravotnictví, zemědělství či sociální péče. V této době ženy vstupovaly na trh práce zejména z finančních důvodů. Od roku 1960 docházelo pomalu ke zvyšování vzdělání žen, které pak již získávaly pozice i na nemanuálních pracovních místech. Dále pokračovala feminizace některých odvětví, která však zůstávala hůře finančně hodnocena. Také ještě přetrvával názor, že ženy mají horší vyhlídky na profesní kariéru než muži. Od roku 1980 znamenal pro ženy vstup na trh práce jistou formu emancipace a nejednalo se jim už jen o finanční důvody (16).

1.3.2 Postavení žen ve společnosti po roce 1989

Po roce 1989 došlo k významnému přerodu české společnosti. Změnil se politický režim a společně s ním i ekonomika, hodnoty ve společnosti, média a jejich působení, způsob života atd. Lidé si na tyto změny zvykali a mnozí zvykají dodnes. Celý přerod společnosti proběhl velmi rychle, protože bylo potřeba zajistit chod státu a společnosti. Možná právě kvůli rychlosti změn ve společnosti na to ještě teď doplácíme. Někdy to vypadá, že si česká společnost s kapitalismem příliš neví rady, a tak se nacházíme spíše v mezifázi mezi komunismem a kapitalismem (35).

V současném společenství je snaha dlouhodobého prosazování zrovnoprávnění žen, a to v oblasti politických i občanských práv. Proces emancipace souvisí s moderní společností. Dnes jsou ženy více ekonomicky nezávislé, mají možnost volit si povolání dobrovolně a podle vlastního úsudku a mohou se uplatňovat na trhu práce. Problémem je, že vznikají ryze ženská povolání př. zdravotní sestry (3). Po roce 1989 došlo ke změnám v různých oblastech života, z nichž jednou je rodinná politika a pozice žen v zaměstnání. Rodičovský příspěvek byl prodloužen do 4 let věku dítěte a stát přestal podporovat jesle, proto také většina z nich zanikla. Klesl i počet mateřských škol, což je spíše z důvodu poklesu porodnosti, která je důsledkem odkládání rodičovství do pozdějšího věku. Ženy s malými dětmi se tak stávají ohroženou skupinou na trhu práce (25). Přesto, že ženy dosáhly pokroku jak ve zvyšování vzdělání, tak v zaměstnání, stále přetrvávají rozdíly mezi jimi a muži. Důkazem je pomalejší kariéerní růst žen a stále nerovné finanční ohodnocení žen, které vykonávají stejnou práci jako muži (46).

1.4 Komparace životního stylu před a po revoluci v roce 1989

S životními drahami souvisí i životní styl. Nejobvyklejší vymezení životního stylu zní tak, že životní styl je způsob, jakým lidé žijí. Konkrétněji lze říct, že životní styl je způsob, jakým lidé žijí, jak se chovají v různých situacích, pracují, bydlí, stravují se,

vzdělávají, komunikují, rozhodují se, dodržují určité hodnoty atd. Životní styl má celou řadu složek, hledisek a ovlivňuje ho velké množství faktorů (4). Životní styl je souhrn činností spojených určitou hodnotovou orientací, kam patří vzdělávací aktivity, veřejný život, domácnost, rodinné činnosti (výchova dětí), to jak lidé tráví svůj volný čas, pečují o sebe a své zdraví atd. (3).

Lze ještě rozlišovat pojmy životní styl a životní způsob. Životní způsob nemá individuální charakter. Týká se například určité skupiny lidí nebo populace. Je možné tedy říct, že je životnímu stylu nadřazen. Životní styl se týká jednotlivce a je individualizován (4). Setkat se můžeme i s pojmem životní sloh, o kterém lze zjednodušeně říct, že představuje určitý životní způsob společnosti v určitém historickém období (6).

1.4.1 Život a životní styl za socialismu

Období komunismu lze rozdělit na tři etapy. První je období kultu osobnosti ve čtyřicátých a padesátých letech 20. století. Druhé je období uvolnění v šedesátých letech 20. století a třetí je období normalizace v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století. Jednou z mála oblastí, které režim nekontroloval, byla rodina. Důsledkem toho bylo, že se k ní lidé často upínali. Důvodem soustředění se na rodinu také mohla být důvěra mezi členy rodiny a známými a naopak nedůvěra k neznámému (34).

Na počátku socialismu bylo snahou vytvořit nový životní styl, který by konkuroval tomu západnímu. Od počátku 50. let byli v kultuře podporováni dělničtí autoři a sílil masový vkus. Snahou bylo omezit luxusní zboží, což vedlo k politice dvojích cen, kde základní zboží bylo levné. Výrobky označované za luxusní měly vysoké ceny. Se socialismem je také spojena nedostatkovost zboží. Dále se projevoval třídní přístup, což znamenalo, že byli upřednostňováni lidé z dělnické třídy, což bylo typické například v přijímání žáků na vyšší stupně škol. Další záležitostí byla snaha potlačení náboženství a s ním spojená snaha přeměny svátků jako Vánoce a Velikonoce. Křty dětí byly nahrazeny vítáním občánků a podporovány byly ideologické svátky jako 1. máj

s průvodem apod. Život lidí měly usnadnit nové automatické spotřebiče, které k nám přicházely se zpožděním a v horší kvalitě. Socialistický člověk měl myslet racionálně, ve volném čase se měl sebevzdělávat, což vzhledem k dlouhé pracovní době v 50. letech nešlo. Oblíbenými aktivitami byly zájezdy s kulturním programem, chataření či chalupaření. Aby bylo co nejvíce omezeno přijímání podnětů ze západu, inspirací byl hlavně Sovětský svaz. Tyto snahy se však po roce 1968 značně zmírnily (22).

V oblasti rodinného života v socialismu bylo typické manželství i mateřství v relativně nízkém věku. Bezdětnost žen v tomto období nebyla obvyklá. Mnoho sňatků bylo uzavíráno po otěhotnění ženy, což se stávalo hlavně z důvodu nevyužívání antikoncepce. Od roku 1958 nebyla interrupce považována za trestný čin. V 80. letech došlo k prudkému zvýšení potratů, které ženy někdy využívaly jak následnou antikoncepci (8). Od padesátých let minulého století byly ženy nuceny harmonizovat pracovní a rodinný život. V období mezi padesátými a sedmdesátými lety zůstávaly matky s dětmi doma nejvýše do dvou let věku dítěte. Shodným znakem žen, které se staly matkami před i po roce 1989 je to, že ženy více vzdělané zůstávají s dětmi doma kratší dobu, oproti tomu ženy s nižším vzděláním setrvávají v domácnosti a v celodenní péči o dítě delší dobu (15). Ač ženy v padesátých letech minulého století nastoupily do zaměstnání, ve kterém byly hůře hodnocené než muži a dělaly podřadnější práce, stále jim zůstala povinnost péče o domácnost a děti. Ženy byly považovány hlavně za matky a pečovatelky a muži byli vnímáni jako živitelé, i když kolikrát byly potřeba k uživení rodiny oba platy (21).

1.4.2 Proměna životního stylu po roce 1989

Po roce 1989 došlo k proměně společnosti a tím i změně životního stylu. V porovnání se situací, která byla v českém společenství před rokem 1989, došlo k výraznému poklesu dělnické třídy a naopak přibýlo podnikatelů a celkově lidí ve střední vrstvě obyvatelstva. To vše bylo především důsledkem přeměny některých průmyslových odvětví a nárůstu služeb (41). Centrálně řízená ekonomika se proměnila

na tržní a to s sebou přineslo další změny ve společnosti. Více začalo záležet na tom, jaké má člověk vzdělání, jak je schopen být pružný v zaměstnání apod. Došlo také k vyšší rozdílnosti ve mzdách a zvýšila se nezaměstnanost, která stoupla více u žen než u mužů a celkově klesl počet žen na pracovním trhu. V oblasti rodinného života došlo k prodloužení rodičovského příspěvku do 4 let věku dítěte. Žena se tedy mohla o dítě starat soukromně v domácnosti delší dobu a nemusela využívat zařízení pro děti předškolního věku, což bylo typické právě pro péči o dítě za socialismu. Důsledkem delší péče o dítě se však ženy s malými dětmi i ženy po návratu z rodičovské dovolené staly rizikovější skupinou na trhu práce. Nutno podotknout, že rizikovou skupinou se staly i ženy předdůchodového věku (16). K privatizaci nedocházelo jen v ekonomické sféře, ale i v rodinném životě a vztazích. Rostl a stále roste počet lidí, kteří společně žijí a svůj vztah neformalizují sňatkem. Také přibývá forem soužití, kdy společně žijí lidé, jež nejsou partneři, ale pouze „spolubydlícími“ anebo naopak dvojic, jež tvoří partnerský vztah, ale žijí odděleně. Oproti socialistické společnosti, kde bylo téměř samozřejmé vstoupit do manželství včetně využívání novomanželských výhod a mít dítě, dnes bezdětnost není nic neobvyklého (47).

1.5 Kvalita života a životní spokojenost

Kvalita života vzniká souběhem působení různých faktorů například sociálních, zdravotních či ekonomických. Tyto faktory ovlivňují jak jedince, tak společnost. Kvalita života z objektivního hlediska je splnění určitých podmínek (např. materiální podmínky, zdraví, sociální status). Subjektivní kvalita života je spokojenost člověka se svým životem v souvislosti s emocionální stránkou člověka. Vliv na kvalitu života mohou mít životní události. Ty mohou ovlivnit kvalitu života přechodně (strach, pocit nespokojenosti) nebo dlouhodobě – př. seberealizace (18).

Dosažení životní spokojenosti v osobním a pracovním životě zvyšuje kvalitu života lidí, tudíž je podstatné, aby došlo ke sladění těchto dvou oblastí života. Ženy mívají často problém v tom, aby časově zvládly jak práci, tak domácnost a péči o děti. Muži

mívají problém s tím, že kvůli nedostatku času tráví více doby v zaměstnání, a tak se tolik nepodílejí na výchově dětí (15). Životní spokojenost je spojena i s věkem člověka a jeho vzděláním. Lze říct, že méně vzdělaní lidé jsou všeobecně v životě méně spokojení. V souvislosti s věkem, čím je člověk starší, tak spokojenost klesá. Důležitějším faktorem v životní spokojenosti než je vzdělání a věk je rodinný stav. Ženy jsou více spokojené v manželství, muži netrvají na rodinném stavu, ale spokojenější jsou s partnerkou. Životní spokojenost úzce souvisí i s fungováním partnerského života. Pro lidi je důležitější právě spokojenost v osobním životě než v pracovním (12).

Životní spokojenost a kvalitu života ovlivňují životní události. Životní události jsou situace v existenci člověka, které mění jeho dráhu života. Také přinášejí jedinci životní zkušenosti a ovlivňují jeho sociální vztahy, někdy i psychiku. Existují události na úrovni jedince, které se týkají jeho osoby a životní události týkající se celé společnosti př. válečný konflikt. Životní událost může změnit kvalitu života např. změnou hodnot, změnu směřování života či přehodnocování postojů (20).

V rámci životní spokojenosti lidé subjektivně hodnotí a posuzují kontexty ve svém životě. Během života se člověk setkává v různých životních etapách se situacemi, se kterými se musí vyrovnávat. Jedná se o běžné situace v životě lidí, jako je např. vstup do nového zaměstnání, ale i o mezníky v životě, které mohou mít vliv na zdraví člověka po fyzické i psychické stránce. Mezi takové mezníky může patřit např. smrt blízkého člověka, onemocnění či ztráta zaměstnání (30).

2 Cíl práce a výzkumné otázky

2.1 Cíl práce

Cílem bakalářské práce je zjistit, jak ženy, které jsou nyní na počátku seniorského věku, prožívaly přechody mezi jednotlivými životními etapami, jak je ovlivnily významné události v jejich životě, dále pak jaké jsou souvislosti mezi zásadními situacemi v jejich životě; co mělo vliv na řešení takových situací. Jak na základě toho vnímají dnešní hodnoty a normy v soukromém i společenském životě.

2.2 Výzkumné otázky

V souvislosti s cílem práce byly stanoveny tyto výzkumné otázky:

1. V čem spatřují respondentky hlavní rozdíly životního způsobu v době na počátku své aktivní dráhy nyní?
2. Jaké hlavní životní události ovlivnily životní způsob těchto žen? V čem a jak především?

3 Metodika

3.1 Použitá metodika

Teoretická část bakalářské práce byla zpracována na základě písemných dokumentů. Písemné dokumenty byly vyhledány z již existujících materiálů týkajících se daného tématu (31).

Pro zpracování výzkumné části bakalářské práce byl jako vhodný zvolen kvalitativní výzkum, protože se v této bakalářské práci jedná o zkoumání životních příběhů lidí. Tímto způsobem jsou lépe získatelné podrobnější informace a lze tak zjistit i podstatu a souvislosti jevů (40). Při kvalitativní výzkumu se pracuje s menším počtem komunikačních partnerů. Jejich přesný počet není stanoven, ale měl by odpovídat tomu, aby bylo možné po provedení výzkumu odpovědět na danou výzkumnou otázku. U kvalitativního výzkumu je důležitá kvalita získaných informací z rozhovorů (17).

Při sběru dat byla použita metoda oral-history. Metoda orální historie se snaží v kvalitativním výzkumu sledovat a vnímat prožitky jednotlivců a dávat jim prostor projevit své postoje a sdělovat své osobní historie (53). Při sběru dat byla využita technika biografického, jehož cílem je získat informace ve struktuře, jako zvolil sám účastník výzkumu při vyprávění svého životního příběhu. Tazatel zde spíše podněcuje k hovoru a nechává si upřesňovat některé pasáže v průběhu rozhovoru (31).

Rozhovory byly inspirovány mezinárodním projektem Paměť žen, který se snaží zachytit životní příběhy žen tří generací. V rámci tohoto projektu je využívána právě metoda oral-history a narativního interview. (9)

3.2 Charakteristika výzkumného souboru

Výběr výzkumného souboru byl proveden na základě metody cílového stratifikovaného výběru, který se vyznačuje výběrem komunikačních partnerů na

základě určitého znaku, klíče. Ve výzkumu v této bakalářské práci je stratifikačním hlediskem, podle něhož byly ženy vybírány věk. Věk žen, se kterými byly uskutečněny rozhovory, se pohybuje mezi 60 a 70 lety (31).

Předpokládaný počet komunikačních partnerek byl stanoven na 6 – 10 žen odpovídající danému stratifikačnímu hledisku, tedy věku mezi 60 a 70 lety. Osloveno bylo 10 žen, z nichž dvě rozhovor odmítly. Ostatní ženy souhlasily s účastí na výzkumu. Uskutečněno bylo tedy 8 rozhovorů.

Rozhovory probíhaly jeden měsíc a to v rozmezí od 17. března 2013 do 7. dubna 2013. Všechny účastnice výzkumu souhlasily se zvukovým záznamem rozhovorů, které se pohybovaly v délce hodiny a půl až dvou a půl hodin. Komunikační partnerky byly seznámeny s účelem rozhovorů. Po uskutečnění rozhovorů byla data kompletně přepsána. Poté byly rozhovory ještě přepsány tak, aby obsahovaly jen informace týkající se výzkumu práce a lépe se pracovalo s textem. V pasážích, kde jsou citovány výroky žen, byl ponechán jazyk, kterým ženy mluvily. Ve většině případů se jednalo o nespisovnou češtinu. Citované ukázky výpovědí žen jsou odlišeny tím, že jsou v uvozovkách a písmem kurzívou.

4 Výsledky

Zjištěná data byla vyhodnocena na základě metody zachycení vzorců tzv. gestaltů, jejímž cílem je zachytit shodná témata, vzorce, které se týkají určité oblasti či kontextu. Ve shrnutí výsledků jsou nalezené vzorce porovnány. V diskuzi je využita metoda vytváření trsů. Zde jsou pojmenovány a okomentovány vybrané kategorie podle témat rozhovorů (31). Vybrané kategorie jsou doplněny o výpovědi komunikačních partnerek. V následující tabulce jsou uvedeny základní údaje o ženách, které se účastnily výzkumu.

4.1 Tabulka 1: Základní údaje o komunikačních partnerkách – ročník narození, vzdělání, bydliště, stav

Respondentky	Ročník narození	Vzdělání	Bydliště	Stav
1	1952	SOŠ (maturita)	Město	Vdaná
2	1952	SOU	Město	Svobodná
3	1948	SOŠ (maturita)	Město	Vdaná
4	1949	SOU	Město	Vdaná
5	1948	VŠ	Město	Vdaná
6	1951	SOŠ (maturita)	Město	Vdaná
7	1946	ÚSV (maturita)	Město	Vdaná
8	1946	SOU	Město	Vdaná

Zdroj: Vlastní výzkum

V tabulce se základními údaji o komunikačních partnerkách je vidět, že průměrný věk žen, které se účastnily výzkumu, je 64 let. Čtyři ženy mají středoškolské vzdělání s maturitou (SOŠ – maturita, ÚSV - maturita), tři komunikační partnerky jsou vyučené (SOU) a pouze jedna žena, která se účastnila výzkumu, je vysokoškolsky vzdělaná

(VŠ). Všechny osm žen bydlí ve městě. Sedm z osmi žen je vdaných a jen jedna je svobodná.

4.2 Životní příběhy žen

V následujících podkapitolách jsou popsány životní příběhy všech 8 žen, které zachycují jejich život od dětství až po současnost. Příběhy se týkají všech oblastí života s ohledem na historické a společenské události v jejich životě. Ve shrnutí všech výpovědí komunikačních partnerek jsou popsány nalezené shodné vzorce. Cílem popisu životních příběhů je také snaha zajistit větší souvislosti ve výpovědích žen, které se účastnily výzkumu a zajistit tak přesnější vyhodnocení výzkumu.

4.2.1 Komunikační partnerka č. 1

Tato žena se narodila v roce 1952 v jedné malé vesnici u J. Hradce. Vyrůstala v úplné rodině a má dvě mladší sestry. Z dětství vzpomíná na společné chvíle s maminkou a na silný vztah s babičkou. Rodiče si s nimi z důvodu práce nehráli. V rodině se neseťkala s domácím násilím, jen zmiňuje občasné fyzické tresty ze strany matky, kterou uvádí jako dominantního rodiče. Dále uvádí i negativní vzpomínky, které se týkaly hádek rodičů, když přišel otec domů opilý.

V období dospívání považuje za důležitý svůj první vztah s mužem. Bylo jí 14 let. Považuje to za hezkou první lásku. Rozchod s ním si pamatuje, protože zrovna nastaly události roku 1968, které se jí významně nedotkly, a také se o ně příliš nezajímala, protože jim nerozuměla. Za důležitý okamžik v dospívání považuje výběr střední školy, kde se projevila dominantní role matky, která jí zakázala jít studovat na zdravotnickou školu a rozhodla o jejím dalším studiu na střední ekonomické škole. „*Ona máma byla takový generál, buď jsem mohla na ekonomku anebo na učební obor tkadlena, prادلena nebo co to bylo a tam jsem fakt nechtěla.*“ Studium na ekonomické škole se jí nelíbilo,

jediné pozitivní bylo seznámení se s kamarádkou, se kterou se vídá dodnes. Dál už studovat nechtěla.

Po úspěšném ukončení středního vzdělání pracovala 5 let na poště za přepážkou, pak byla na mateřské dovolené a následně 8 let pracovala u telekomunikací jako sekretářka. Následovala další mateřská dovolená. Pak kvůli finančnímu ohodnocení změnila pozici, ve které však byla nespokojená a odešla z ní. Do důchodu pak pracovala 17 let u policie jako sekretářka, kde se jí líbilo nejvíce. Také uvedla, že se ve svém pracovním životě nesešla s situací, kdy by byla nezaměstnaná, nebo že by se setkala s diskriminací žen na trhu práce.

V oblasti partnerského a rodinného života pro ni nejpodstatnější bylo seznámení s prvním manželem. V jejích 22 letech, po půl roce vztahu, se brali, aby jeho jako učitele nepřeložili do jiného města, což s rodinou nedělali. U sňatku považuje za chybu, že svatební šaty si šila sama, protože to podle jejích slov přináší smůlu. (pozn. první jí brzy zemřel). Svě první manželství hodnotí jako nejlepší období v životě. Ve 24 letech se jí narodil první syn a ve 25 letech dcera. O rok později, v jejích 26 letech jí zemřel manžel na nádorové onemocnění. Toto období považuje za nejhorším v životě. Po té byla několik let sama. Před seznámením se svým druhým manželem neměla žádný dlouhodobý vztah. S druhým mužem se potkala ve 34 letech v práci. Za dva roky se brali. Podstatné pro ni bylo nechat si šaty ušít. V tomto vztahu pozoruje rozdělení rolí na ženskou a mužskou. Také zmiňuje, že znovu by se nevdala, rozhodně ne za současného manžela, se kterým je téměř 30 let. Se svým současným mužem má ještě jednoho syna. Otěhotněla 2 roky po svatbě ve 34 letech a v té době se cítila už jako stará těhotná žena. U žádného z těhotenství neměla potíže a děti byly plánované. Děti považuje ve svém životě jako výhru i za největší mezník. Také připomíná, že tehdy nebylo příliš informací ohledně antikoncepce. Když se vracela zpět do zaměstnání po třetím dítěti, byl rok 1989. Ani tyto události se jejího života významně nedotkly. Komentuje je takto: „*Já se do toho nijak nezapojovala, možná je to lepší kvůli studiu a cestování, ale zase není práce.*“

V souvislosti s dětmi také vítala odchod do důchodu, protože své snaše, která se vracela do zaměstnání a měla malého syna, slíbila hlídání v případě jeho nemoci či

prázdnin. V této oblasti se jí nelíbí dnešní přístup k ženám s malými dětmi na pracovišti. V odchodu do důchodu viděla také plus v tom, že bude mít více času na své volnočasové aktivity.

Dnešní společnost vnímá jako uvolněnější, někdy až příliš. Lidé jsou více agresivní, více pijí a užívají drogy, což si myslí, že dříve tolik nebylo. Myslí si, že jí se žije poměrně dobře, jen hypotéku na domě považuje za negativum a to i v souvislosti s tím, když by chtěla např. odejít od manžela. V oblasti žen ve společnosti se jí zdá, že situace je lepší, že dnes už se najdou i ve vyšších funkcích.

4.2.2 Komunikační partnerka č. 2

Druhá z žen se narodila také v roce 1952 v rodině, kde otec byl o 14 let starší než maminka, což považuje za důvod staromódní výchovy. Její otec byl vyučený, maminka vzdělání neměla. Rodiče se jim příliš nevěnovali, protože byli dlouho v zaměstnání. Narodila se jako prostřední dítě z 3 dětí (bratr o 2 roky starší, sestra o 6 let mladší). S domácím násilím se dle svých slov nesetkala. Své vztahy se sourozenci považuje dodnes za velmi dobré.

V období dospívání jí velmi ovlivnila smrt otce, po které musela zastávat maminku, která dlouho pracovala. Ovlivnilo to také její studium, protože měla v plánu z dvouletého ekonomického oboru jít na ekonomickou školu a dodělat si maturitu. Ekonomické zaměření studia jí doporučili rodiče. Po smrti otce však začala pracovat. *„Já si chtěla dodělat tu maturitu, jenže pak zemřel otec, no tak jsem si jí nakonec neudělala, starala jsem se o rodinu a šla v 17 do práce.“*

Ještě při studiu došlo k událostem roku 1968. Ten den měla jít s maminkou nakupovat. Všude viděla ukazatele a cedule. Nikdo pořádně nevěděl, co se děje. V informacích byl velký chaos. Se studenty se účastnila několika akcí na náměstí, ale jejího života se to významně nedotklo.

Velmi brzy začala pracovat jako administrativní pracovnice, kterou byla 25 let, než její pracovní místo zrušili. Zrovna, když pracovala zde, proběhla revoluce roku 1989.

Těšila se jako ostatní, že se budou mít všichni lépe. Sama říká, že jí se za komunistů žilo lépe, ale žádná velká změna to pro ni nebyla. Poté pracovala půl roku na vojenské správě, než její pozici opět zrušili. Poté byla půl roku nezaměstnaná, což hodnotí, že v té době bylo velmi nezvyklé. „*No to bylo hrozný, bylo mi 43 let a neměla jsem práci. Někdy, když jsem jí hledala, mi i přišlo, že se mi vysmívají, že jako v tomhle věku něco najdu.*“ Našla zaměstnání na stavebním podniku, kde byla 10 let. Nakonec šla do invalidního důchodu, protože před devíti lety onemocněla. Nemyslí si, že by se setkala s diskriminací žen na trhu práce.

Žádný vztah ve svém životě nepovažuje za příliš důležitý a dlouhodobý. „*Já vždycky říkám, že jsem nenašla toho pravého, za kterého bych se vdala a měla s ním děti.*“ Svůj vztah k mužům považuje za kladný a má mezi muži spoustu přátel. O dětech neuvažovala, protože neměla vhodného partnera, ale hodně se podílela na výchově svých synovců a dnes dokonce na dceři jednoho z nich. Také zmiňuje, že jako svobodná a bezdětná na tom v očích ostatních nebyla úplně dobře. Za horší však považuje postavení svobodné matky. Dříve podle ní bylo více matek i z důvodu neinformovanosti o antikoncepci. „*My jsme v tomhle tehdy byli doslova hloupi, o tom skoro nikdo nic nevěděl.*“

Za nejhorší období svého života považuje diagnózu rakoviny prsu a její první léčení. To se jí naprosto změnil život. Naopak za nejlepší období považuje rok po vyléčení. S rakovinou bojuje již 9 let. Nyní se účastní mezinárodního programu na novou léčbu. „*No mě to nabídli, že už pro mě jinou léčbu nemají, no tak tomu musím věřit.*“

V oblasti postavení žen ve společnosti vidí velký pokrok, pozitivem je, že se na rozvedené ženy či svobodné matky nepohlíží zle, také jsou ženy vzdělanější, samostatnější a nezávislé na mužích. Sama hodnotí svou životní úroveň tak, že musí být vzhledem k finanční náročnosti léčení své nemoci skromná, ale že to nepovažuje za újmu. Také nemá nesplněné přání. Jediné co by chtěla je zdraví. Za podstatné události vidí ve svém životě smrt rodičů a následně svou nemoc.

4.2.3 Komunikační partnerka č. 3

Tato žena se narodila roku 1948 na vesnici do úplné rodiny. Má dva starší bratry. Jednoho o 10 a druhého o 14 let staršího. Myslí si, že rodiče spolu měli hezký vztah a za dominantní považuje maminku, která byla velmi chytrá. Nevzpomíná si, že by se jí rodiče příliš věnovali, protože museli pracovat. V rodině se nesesetkala s domácím násilím ani s rozvodem rodičů, což se v té době prostě nedělalo a násilí se nedělo. Dětství podle ní bylo spolu se zaměstnáním a narozením dětí nejlepším obdobím v životě.

V dospívání asi v 18 letech se potkala se svou první známostí. Byli spolu jen krátce. Potom už neměla až do setkání se svým manželem žádný vážnější vztah, uvádí, že si často vzpomněla na matčina slova. „*Ona mi vždycky říkala, ať nenavazuju nějaký laxní vztah a dávala mi za vzor to, že jí někde pohodili, že asi byla nechtěné dítě.*“

V oblasti studia mohla jít po základní škole buď pracovat, nebo studovat. Její maminka rozhodla o jejím dalším studiu na střední zemědělské škole. Zde se jí velmi líbilo a zdůrazňuje náročnost práce v zemědělství a studia tohoto oboru v tehdejší době. O dalším studiu však už neuvažovala, protože jí onemocněla matka.

Po střední škole začala pracovat. Za celý život měla jen dvě zaměstnání. Nejprve pracovala jako zootechnik 11 let a potom 25 let v inseminační stanici v laboratoři. Mezi tím byla 4 roky doma s dětmi. Neměla problém najít zaměstnání a nikdy se nesesetkala s diskriminací žen v práci. Za negativní považovala to, že musela vždy vstávat v půl čtvrté a byla stále unavená. Do důchodu se tedy těšila, že si odpočine.

Krátce poté, co nastoupila do svého prvního zaměstnání, došlo k událostem roku 1968. Politické a náboženské události vidí jako hlavní důvody, proč vznikají válečné konflikty a nepokoje. Události tohoto roku se jí nelíbily a hned si myslela, že to nebude dobré, což se jí potvrdilo. Sama se žádných akcí neúčastnila a na svém životě změnu nepocítila.

Události roku 1989 přišly, když už byla ve svém druhém zaměstnání. Tuto událost brala také jako špatnou věc a považovala revoluci za naplánovaný akt. „*No podle mě to vzali do rukou špatní lidi.*“

Za důležitý okamžik v životě považuje seznámení s manželem, kdy jí bylo 23 let, což podle jejích slov byl tehdy pozdní věk na uzavření sňatku. Další podstatnou událostí pro ni bylo narození dětí. Nejprve se jí ve 27 letech narodil syn, se kterým byla na mateřské pouze 6 měsíců. Do dvou let se jí narodila dcera, se kterou byla doma už 2 roky. První těhotenství neplánovala, ale druhé chtěla do dvou let. Svou rodinu hodnotí jako fungující. S manželem je již 40 let. Jejich vztah i dělba práce je rovnocenná. „*No my si to dělíme tak různě, ale jako kdyby mi řekl, že ty budeš mýt nádobí a tohle je moje práce, tak to bych ho asi něčím přerazila.*“ Žena si také myslí, že je lehce dominantnější. Za podstatné také považuje období péče o manželovi rodiče a svoji maminku, což bylo v době, kdy sama měla malé děti. Smrt své maminky považuje za nejhorší období v životě.

Dnešní svět jí připadá bláznivý. Podle ní bují sobectví, nesnášenlivost a závist. Dalším problémem je podle jejích slov nezaměstnanost. Dnes je podle ní už normální být rozvedený či svobodná matka, což se oproti dřívější době také změnilo. Ženy ve společnosti se podle ní mají lépe, jsou emancipované, soběstačné a na vedoucích funkcích. Nemá přehled, jak to je v oblasti finančního ohodnocení, kde zřejmě rozdíl ještě bude. Sama si myslí, že dnes má horší životní úroveň než dříve a mrzí ji, že vždy chtěla cestovat, ale neměla na to finanční prostředky.

4.2.4 Komunikační partnerka č. 4

Žena se narodila roku 1949 rodičům, kteří se nikdy nerozvedli. Měla o 8 let staršího bratra, který již zemřel. Rodinu, v níž vyrůstala, považuje za dobře fungující, rodiče dělali důležitá rozhodnutí společně. Poměrně se jí věnovali, ale museli dost pracovat. Dobrý vztah také měla s babičkou, kterou často navštěvovala. Zdůrazňuje úctu k rodičům a rozdíl dnes a tehdy. Velmi ji zasáhla smrt prarodičů, protože s nimi měla silný vztah. V rodině se nesetkala s domácím násilím, jen opravdu zřídka s fyzickými tresty.

Prvním důležitým okamžikem pro ni bylo rozhodnutí o dalším studiu. Ona sama se chtěla jít vyučit kadeřnicí, ale její otec rozhodl o průmyslové škole, na kterou nebyla přijata. Musela začít pracovat a vzdělání si dodělávala později. „*Já sama bych šla na kadeřnici, to mě bavilo, jenže u nás rozhodoval tatínek, a co řekl, platilo.*“ V období dospívání se seznámila s prvním přítelem, bylo jí asi 14 let. Což považuje za hezkou a naivní první lásku. Celkově mládí hodnotí jako nejlepší období v životě, naopak stáří pak hodnotí jako období nejhorší.

Po neúspěchu při přijímacím řízení na průmyslové škole začala pracovat. Dva roky pracovala ve firmě zabývající se textilem, poté pracovala na poště. Při této práci si dálkově dodělávala potřebné vzdělání pro výkon pozice přepážkové pracovnice. Po pěti letech odešla na mateřskou dovolenou, po které začala pracovat v pekárně, kde zůstala s přestávkou další mateřské až do důchodu. Nejvíce se jí líbilo na poště. Nikdy neměla problém s nalezením zaměstnání a nikdy se nesetkala s diskriminací žen na trhu práce. V 53 letech se začala starat o syna své adoptivní dcery, která jí ho nechala a odešla. Od té doby ji nikdy neviděla. Když chlapec povyroste, vrátila se do zaměstnání do pekárny a odtud šla do důchodu. Odchod do důchodu se jí moc nelíbil, a tak stále chodila vypomáhat na noční směny, pokud byl manžel doma s dítětem.

V partnerském životě neměla vážnější vztahy. Jen se svými manželi. S prvním manželem se seznámila v Praze, kde byl jako voják. Před svatbou spolu nežili. Vdávala se v 19 letech a manželi byli 10 let. Jako důvod rozvodu uvádí pití alkoholu manžela. Společně měli syna, který se narodil asi jeden rok po svatbě. Těhotenství však bylo neplánované. Ohledně antikoncepce neměla moc informací a nikde se o ní nemluvalo. Na mateřské byla se synem jen 5 měsíců. Se svým druhým manželem se potkala asi ve 30 letech. Před sňatkem spolu byli 10 let, z toho spolu poslední 3 roky bydleli. S druhým manželem nemohli mít děti, a tak adoptovali dceru, která se k nim dostala v 10 letech. Syn jí zemřel při nehodě a adoptivní dcera porodila syna, kterého jí nechala na výchovu. Smrt syna, bratra a rodičů považuje za okamžiky, které jí v životě nejvíce zasáhly.

Společnost vidí tak, že mládí to nemají jednoduché. Už neexistují nenávratné půjčky a jiné výhody. Práce také není. Sama hodnotí svou životní úroveň jako

dostačující s tím, že ne vše, co by si přála, si může dovolit. „*No dřív se nemohlo cestovat, byly jen ty rekreace, ale nemohlo se nikam. Dneska se cestovat může, ale nikdo na to nemá, takže ono to vychází nastejno.*“ Postavení žen ve společnosti považuje za rovnoprávné a uvádí, že již dříve rovnoprávnost byla. Uznává, že v zaměstnání a v péči o dítě a domácnost, je na tom žena hůře než muž.

Za prohru považuje ve svém životě to, že ztratila svého syna a to, že se její adoptivní dcera nestará o své děti. (pozn. adoptivní dcera má ještě dceru, která žije u jiných příbuzných). Za zatím nesplněné přání považuje výchovu vnuka. Doufá, že z něj vychová slušného člověka.

Revoluci v roce 1989 považuje za špatný krok a nevidí v ní nic dobrého teď ani tehdy. Po revoluci přestala být práce, mladí se naučili krást, potloukat se a tunelovat. Ji konkrétně to život příliš neovlivnilo. Události roku 1968 si moc nepamatuje, ale také se jí nedotkly. V té době byla na dovolené a neměla příliš informací.

4.2.5 Komunikační partnerka č. 5

Žena se narodila v roce 1948 ve vesnici nedaleko Jindřichova Hradce. Z dětství vzpomíná na první třídu a problémy se psaním, na které se tehdy nebral ohled a ani se nezjišťovalo, o jaké jde problémy. Má jednu sestru a její rodiče se nikdy nerozvedli. Nikdy se s ní rodiče neučili, ani se jí výrazně nevěnovali. Za dominantní považuje v rodině maminku, která se sice snažila s otcem vždy domlouvat, ale většina věcí se řídila podle ní. „*No on se otec snažil něco udělat, ale v podstatě to, co řekla maminka, se vždy zdálo logičtější.*“ V rodině se nesetkala s rozvodem rodičů ani s domácím násilím.

Po základní škole nevěděla kam jít, tak po doporučení maminky šla na gymnázium, kde se jí moc nelíbilo. Se střední školou má také spojenou první lásku, kterou byl spolužák. Po střední škole se už rozhodovala sama. Maminka sice chtěla, aby šla na pedagogickou školu, ale ona sama si vybrala přírodovědnou fakultu a obor analytická

chemie. Na vysoké škole bylo učení náročné, ale byl tam velmi dobrý kolektiv. Také se zde seznámila se svým prvním manželem.

V období jejího studia na vysoké škole proběhl rok 1968, na který si pamatuje jako na uvolněný rok. I studenti, včetně jí samotné se účastnili různých akcí, což pocítili zejména u státních zkoušek, u kterých mnoho z nich neuspělo. *„To byla taková euforie, radost, že se něco změní. A teď bych řekla, že zvlášť starší lidi jsou zklamaný z toho, jak to všechno dopadlo.“*

Po úspěšném absolvování vysoké školy se vdala a otěhotněla. Šla za manželem na Ostravsko, kde začala učit nejprve na učilišti a poté na střední škole. *„No když jsem dostudovala, tak jsem se samozřejmě vdala a také jsem otěhotněla.“* Poté šla na mateřskou dovolenou, její manžel, zároveň její kolega biolog a chemik, byl v té době na vojně. Rozhodla se, že porodí v místě svého původního bydliště, kam odjela a zpět už se nevrátila. Po porodu nastaly neshody a následoval rozvod, který považuje za nejhorší období života. Po mateřské dovolené učila 4 roky na gymnáziu, kde sama studovala. Poté učila 21 let na obchodní akademii a asi 10 let na střední zdravotnické škole. Nikdy se nesetkala s diskriminací žen na trhu práce a nikdy neměla problém najít zaměstnání. *„Za nás byla pracovní povinnost a vždycky někde místo bylo.“* Do důchodu se těšila, protože jí přibývalo konfliktů se studenty a najednou jí učení přestalo bavit. Po rozvodu byla až do 21 let dcery sama, toto období považuje za nejlepší ve svém životě. Se současným manželem se poznala před 20 lety a před sňatkem spolu i žili a jsou spolu dodnes.

Události roku 1989 brala tehdy pozitivně, ale dnes to tak již nevidí. Nejvíce je nespokojená s příliš uvolněnou morálkou mladých lidí a rozprodáváním státních podniků.

Největším problémem současné je podle ní nezaměstnanost. Podle ní nehraje roli ani tak vzdělání jako známosti. Postavení žen ve společnosti vidí rovnoprávné s muži, ale umožnila by ženám s malými dětmi zkrácené úvazky. Svou životní úroveň považuje za uspokojivou. *„Máme všechno, co bychom si mohli přát a nejvíc jsou nespokojení ti, co by spokojení měli být nejvíc.“*

4.2.6 Komunikační partnerka č. 6

Tato žena se narodila v roce 1951 do úplné rodiny, její rodiče se nikdy nerozvedli. Narodila se jako nejstarší z 3 sester a vyrůstala v odlehlé části vesnice, spíše na samotě. Rodiče se jí i sestrám věnovali jen večer, protože jinak museli oba těžce pracovat. Vzpomíná zejména na těžkou práci maminky v zemědělství. Dětství má spojeno se zabráním jejich hospodářství a následném povinném vstupu do družstva, který popisuje jako smutný okamžik v jejich rodině. V rodině se nikdy nesečkala s domácím násilím. Dále má silnou vzpomínku z věku přibližně 4 let, kdy jí zemřel dědeček a velmi živě popisuje jeho domácí pohřeb.

Ze školních let a dospívání dodnes pamatuje, že byli velmi silný ročník. Velmi složité pro ni bylo dopravování do školy ze samoty, kde žila. Po základní škole chtěla jít na dvouletý ekonomický obor, ale jako nejstarší dítě v zemědělsky založené rodině šla po rozhodnutí maminky na střední zemědělskou školu. Na střední škole na ni měl pozitivní vliv dobrý kolektiv, se kterým se 2x ročně schází dodnes. Školní léta označuje za nejlepší období v životě. Za důležitý také považuje svůj první dvouletý vztah, po jehož ukončení se seznámila se svým manželem.

V době studia na střední škole proběhly události roku 1968. Pamatuje si na tanky a strach lidí a také na to, že všichni sháněli benzín, o kterém se šířilo, že nebude. Jinak si myslí, že tyto události šly mimo ní a srovnává to se situací dnes. „*Tenkrát jsme museli sice poslouchat Sovětský svaz, ale dneska se zase poslouchá USA a to mi možná vadí víc.*“

Po střední škole šla pracovat. Nejprve pracovala v mlékárně. Potom šla na mateřskou (rodičovskou) dovolenou, odkud šla pracovat jako uklízečka do školky. Když děti povyroستly, začala opět pracovat v mlékárně, ve které byla zaměstnaná s přestávkami 15 let a ve školce jako uklízečka asi 5 let. Po třetím mateřství její práci v mlékárně nahradil stroj, a tak pracovala asi 13 let (do důchodu) ve vsi, odkud pocházela, v zemědělství. Nikdy neměla problém najít zaměstnání. „*Ne to nikdy! To nebylo. Jako dnes to těm mladým nezávidím.*“ Do důchodu šla o rok a půl dříve z důvodu péče o děti své dcery, která byla vyučená a protože se začaly rušit podniky

v jejím oboru, rozhodla se ještě studovat. S diskriminací žen na trhu práce se nesetkala osobně, ale ví o nižším ohodnocení práce žen.

Důležitým okamžikem v životě pro ni bylo seznámení se svým manželem, před nímž zmiňuje pouze jeden již výše uvedený vztah. Jejich vztah trval 5 let před sňatkem, před kterým společně nežili. Svatba byla velká a byl to jak občanský, tak církevní sňatek. Vdávala se ve 23 letech a byla již těhotná. Prvním dítětem byla dcera. Těhotenství považuje za neplánované. Všechna svá mateřství považuje, společně s postavením domu, za nejdůležitější mezníky v životě. Další dítě chtěla co nejdříve, což se bohužel nedařilo. S druhým dítětem, kterým byl syn, byla doma dva roky. Potřetí se stala matkou ve 40 letech. Tentokrát byla doma 3 roky. U prvních dvou těhotenství měla problémy. Po druhém porodu kvůli infekci, která napadla nervy, nemohla nějakou dobu chodit. Dobu, kdy nemohla chodit, považuje za nejhorší období ve svém životě. Třetí těhotenství měla zakázané, to pro ni však bylo úplně bezproblémové. Informovanost o antikoncepci považuje v té době za nízkou. Dětem se věnovala více ona, protože manžel stavěl dům, do kterého se přestěhovali.

V současné době si snaží najít čas na sebe, protože při výchově dětí a práci ho neměla. Věnuje se sportu, ručním pracím i vnoučatům. Svou životní úroveň a spokojenost vidí lepší před rokem 1989. Dnes si nemůže vše dovolit. Na druhou stranu zdůrazňuje, že se má lépe než její maminka, jež se velmi nadřela a dnes je po fyzické stránce naprosto zničená. Postavení žen ve společnosti považuje za lepší, až na postavení žen na trhu práce.

Mrzí ji, že proběhla revoluce v roce 1989. V té době si však stejně jako ostatní myslela, že se budou mít lépe, což se nestalo. „*Já jsem vždycky, když jsme na něco stáli frontu, říkala, že teď není zboží, ale chtěli bychom si toho spoustu koupit a že jednou toho budou plné obchody, ale my na to nebudeme mít a už je to tady.*“

4.2.7 Komunikační partnerka č. 7

Žena se narodila v roce 1946 rodičům, kteří ji zpočátku vychovávali na Šumavě, na kterou ve spojitosti s dětstvím kladně vzpomíná. Často se starala o svou mladší sestru. Rodinné prostředí měla dobré, a pokud měli rodiče čas, tak se dětem věnovali. Ovšem zdůrazňuje, že oba byli velmi pracovití, tak se často zabavovala sama se sestrou nebo kamarády. V rodině se neseťkala s rodinným násilím ani rozvodem.

V době dospívání ji velmi zasáhla smrt otce. Bylo jí 15 let, když zemřel na infarkt. Dnes jí chybí celá rodina, protože jí zemřela i maminka (v roce 1989) i sestra, které bylo pouhých 46 let. Na gymnázium šla na přání rodičů, ale bavilo ji. Po smrti otce už ani neuvažovala o dalším studiu z finančních důvodů.

Po střední škole nastoupila do školství jako vychovatelka, kde byla 1 rok. Poté pracovala v podniku v potravinářství jako účetní na zaučení, než se dostavil hotel, ve kterém měla slíbené zaměstnání také jako účetní. Zde byla dva roky. Poté se přestěhovala do Jindřichova Hradce a také se vdala. V J. Hradci pak nastoupila jako účetní u státního rybářství, kde pracovala následujících 25 let. Pět let před důchodem se kvůli rušení jejího místa stala nezaměstnanou na půl roku. Během tohoto půl roku si udělala rekvalifikaci na podvojný účetnictví. Jediné období, kdy nemohla najít zaměstnání, bylo právě v devadesátých letech a zdůvodňuje to i svým věkem. Zaměstnání našla jako účetní v obsluze, která se půl roku před odchodem do důchodu rušila, tak šla do předčasného, což považovala za lepší nápad, než být půl roku na úřadu práce. Nikdy se neseťkala v zaměstnání s diskriminací žen na trhu práce, jen při hledání zaměstnání v devadesátých letech z důvodu věku.

V partnerských vztazích popisuje svou první lásku asi v 17 letech jako okamžik, kdy se jí podle jejích slov vymstilo, že je neprůbojná a nesmělá. „*No on k nám jezdil na prázdniny za tetou na zámek. Navzájem jsme se sobě líbili a on hrál na kytaru a tak. No a já byla nesmělá strašně. On pak říkal někomu, že sem jel jen kvůli mně a já si ho nevšímám, tak jsem brečela a chtěla jsem mu to vysvětlit, ale on už byl pryč a to šel zrovna na vojnu. Ta neprůbojnost se mi vymstila vícekrát.*“ Podstatným pro ni bylo seznámení s manželem. Brali se do roka od seznámení z důvodu těhotenství. Přesto, že

byla v manželství dost nespokojená, nikdy se nerozvedla. „*No to nešlo, on se v té době nikdo moc nerozváděl.*“ Za současnou rozvodovostí vidí zejména to, že dnešní mladí lidé nedokážou řešit problémy a raději se hned rozejdou. V otázce antikoncepce informovaná moc nebyla, kdo otěhotněl, ten uzavřel sňatek, protože neexistovalo, zvlášť na vsi, aby byla svobodná matka. Žádné ze tří těhotenství nebylo plánované. Žena to zdůvodňuje téměř žádnou možností ochrany a špatnými a svými skromnými informacemi o antikoncepci. S prvním dítětem byla doma do 1 roku, s druhým pak do roka a půl. Se třetím dítětem zůstala doma až do jeho 3 let věku. Nejstarší a prostřední jsou s rozdílem 3 let synové a nejmladší je s rozdílem od nejstaršího 15 let dcera.

Shodou okolností prožila události roku 1968 v porodnici. Informace o tom, co se děje získávala od personálu či z rozhlasu. Žádných akcí se neúčastnila a nijak se jí život těmito událostmi nezměnil. „*Já si pamatuju, že když mě ten řidič vezl z porodnice, tak přesto, že jsem tam měla dítě, tak pořád kouřil, jak byl z těch Rusáků nervózní.*“

Další věc, která ovlivnila způsob jejího života, byla rakovina prsu, ze které se vyléčila a pak také zjištění cukrovky a dalších zdravotních komplikací. Postavení žen ve společnosti je podle ní dnes lepší, ale stále chybí více žen na vyšších pracovních pozicích a v zaměstnání to mají stále obtížné zejména matky a malými dětmi a ženy obecně v odměňování. Za nejpodstatnější okamžiky v životě považuje smrt otce, sestry a matky. Za nejlepší období označila zaměstnání u státních rybářů a nejhorší období bylo období nemocí a nezaměstnanost v devadesátých letech. Jako největší výhru bere narození dětí.

Události roku 1989 považovala za příležitost ke změně a zlepšení podmínek života. V dnešní době ji přijde nejhorší situace v oblasti zaměstnanosti. Svou životní úroveň a spokojenost považuje za přijatelnou.

4.2.8 Komunikační partnerka č. 8

Tato žena se narodila v roce 1946 do úplné rodiny, kde se její výchově a výchově jejich dvou bratrů věnovala hlavně maminka. Celá rodina trávila čas hlavně o víkendu,

kdy mívali společný program. Dětství se jí velmi líbilo a podobné chtěla pro své děti. V rodině se nesečkala s domácím násilím. Zasáhla jí smrt babičky, se kterou měla blízký vztah.

Po základní škole se po dohodě s rodiči šla vyučít kadeřnicí. Na škole se jí velmi líbilo a bavilo ji to. Následně získala práci v kadeřnictví, kde jí pak přemístili do pánské části, kde byla nespokojená, a tak se rozhodla po třech letech pro změnu zaměstnání. Bez potíží našla práci v mlékárně, kde pracovala 4 roky. Poté pracovala opět jako kadeřnice, a to až do předčasného důchodu, do kterého šla o 3 roky dříve kvůli zdravotním problémům a zamítnutí nároku na invalidní důchod. Nikdy neměla problém získat zaměstnání a také se nesečkala s diskriminací žen na pracovním trhu.

Události roku 1968 prožila ve své aktivní pracovní dráze. Vzpomíná na vojenská auta a ruské vojáky stojící celý den na jednom místě. V zaměstnání ten den neměli žádné zákazníky. Bála se, aby nebyla válka. Tuto událost vidí špatně. *„No oni pořád říkali o tom Dubčekovi, komunismus s lidskou tváří, jenže pak taky říkali, kdo všechno utekl, tak jsem si říkala, že kdyby to mysleli s tou republikou dobře, tak by přece všichni neutekli.“*

Důležitým mezníkem bylo založení rodiny. Svého manžela označuje zároveň jako svou první lásku. Svatba se konala po 6 měsících vztahu. S manželem je dosud, i když přiznává, že o rozvodu uvažovala. *„Měli jsme krizi a uvažovala jsem o rozvodu, ale tehdy to zaprvé moc nebylo a my chtěli ten problém řešit. Taky to dost souviselo s tím, že jsem nemohla otěhotnět.“* 10 trvalo, že se jí podařilo otěhotnět, čímž se dost trápila. První těhotenství s dcerou bylo rizikové. Následně se bez problémů po třech letech narodila další dcera. S dětmi byla doma do 2 let věku. V otázce antikoncepce nebyla příliš informovaná, ani se o tom příliš nemluvalo. Věděla o možnosti asistované reprodukce, jí to však lékař nedoporučil.

Při výchově dětí a péči o domácnost neměla skoro čas pro sebe, což si dnes vynahrazuje. Způsob života jí ovlivnila cukrovka, kvůli které musí dodržovat určitý režim. V dnešní době vidí problém špatných vztahů mezi lidmi, nezaměstnanosti, neustálého zdražování. Před rokem 1989 se podle ní mohli mladí díky výhodám př. nevratné půjčky, lépe zařídít. Svou životní úroveň a spokojenost považuje lepší před

rokem 1989. Také poukazuje na to, že oproti životu své matky, měla např. péči o domácnost více usnadněnou a nepracovala, tak tvrdě jako matka.

Za mezníky v životě považuje hlavně narození dětí, po kterých velmi toužila. Také za nejlepší období v životě považuje roky strávené doma s dětmi. Za výhru považuje nejen děti, ale i manžela a postavení domu. Za nejhorší období považuje dobu, kdy nemohla otěhotnět a smrt svého otce.

Události roku 1989 prožila na návštěvě u příbuzných na Slovensku. Bála se, jak situace dopadne a myslela si, že to nebude nic pozitivního. „*Maminka mi vždycky říkala, že dokud nás západ haní, tak je to dobře a až nás začnou chválit, tak to bude špatný.*“ Také si myslí, že mladí dnes sice velmi tvrdě kritizují dobu komunismu, avšak sami v té době nežili, tudíž situaci a její změnu nemohou hodnotit. Nejvíce jí vadí, že oproti socialismu, dnes není práce, mladí už nemají různé výhody, lidé kradou, berou drogy a vraždí.

4.3 Shrnutí životních příběhů

V těchto osmi životních příbězích byly vyhledány shodné vzorce, znaky, které se v jednotlivých životních etapách objevují u všech nebo alespoň větší části komunikačních partnerek.

V oblasti rodinného života, konkrétně v období dětství žen, bylo společným vzorcem, se kterým se všechny setkaly to, že vyrůstaly v úplných rodinách a otázka rozvodu byla v období jejich dětství téměř nepřipustná. Mnoho z nich si tento vzorec přeneslo do dospělosti, kde měl vliv na udržení jejich manželství, i když sami hovoří o problémech ve vztazích a nespokojenosti. Ve většině případů k rozvodu nedošlo. Pokud se ženy rozvedly, necítily se jako rozvedené v očích společnosti rovnocenné. V rovině rodiny lze také vidět, že žádná z žen nebyla jediným dítětem v rodině, výchovu a domácnost zajišťovaly především jejich matky, a tak již od dětství počítaly s rolí podobnou, což se ve většině případů i splnilo.

Z rozhovorů je patrné, jak silně si ženy uvědomují vliv rodičů na svou životní dráhu. Dobře znatelné je to v části příběhů, kde si ženy měly volit obor studia. Většina komunikačních partnerek uvádí, že výběr oboru byl rozhodnutím či přáním rodičů. Proti jejich rozhodnutí se žádná z žen nezbouřila, což odráží postavení rodičů v rodině v tehdejší době. Směřování studia či vstup do zaměstnání byl u některých žen ovlivněn smrtí jednoho z rodičů.

Pozitivní vliv na životy žen měla jistota zaměstnání. Komunikační partnerky v rozhovorech uvádí, že neměly problém při změně zaměstnání s tím, že by jej nemohly delší dobu najít. Jen dvě uvádí, že byly určitou dobu nezaměstnané, což jednak popisují za nepříjemnou zkušenost a obě shodně uvádí jako důvod věk, přičemž k nezaměstnanosti obou žen došlo až po roce 1989. Ženy často právě jako problém dnešní doby vidí nezaměstnanost, která má negativní vliv na životy lidí, často zdůrazňují mladých lidí.

Za nejdůležitější okamžiky uvádějí téměř všechny ženy shodně seznámení s manželem, sňatek a narození dětí, což braly po dokončení studia jako naprosto běžný a správný postup v životě. Nejlépe lze toto automatické smýšlení vidět u komunikační partnerky č. 5, která uvedla, že po studiu na vysoké se *samozřejmě* vdala a otěhotněla. Pouze jedna z žen nedodržela tento vzorec událostí v životě. To, co ovlivňovalo ženy v jejich dospělosti nejvíce, je různé. Všeobecně lze říct, že největším zásahem do života žen byla smrt někoho blízkého či nemoc.

V otázkách, které se týkaly souvislosti jejich života a historických událostí roku 1968, hovoří ženy ne příliš konkrétně. Většinou nepocit'ovaly vliv této události na své životy. K roku 1989 shodně uvádí, že tehdy doufaly ve zlepšení situace, ale že se tak nestalo. U obou událostí je znatelné zklamání žen z toho, jak dopadly a jakým směrem se současný svět a společnost ubírá.

Proměnu společnosti a s ním spojené změny v životech žen považují za nejdůležitější mezník, protože na základě změny politického režimu v české společnosti došlo k významným změnám v dalších oblastech života př. rodinného či pracovního.

5 Diskuze

Hlavním cílem bakalářské práce bylo zjistit, jak se změnil život žen v průběhu jejich života, co a proč ovlivnilo jejich životní dráhy nejsilněji. K objasnění a okomentování výsledků výzkumu byla použita již výše zmíněná metoda vytváření trsů. Vzhledem k stanoveným výzkumným otázkám a cíli práce byly v oblasti vlivu životních mezníků na životy žen, zvoleny tyto kategorie: vliv rodinného zázemí, důležité okamžiky v období dospívání, přechod do zaměstnání, mateřství jako mezník v životě ženy, prožívání odchodu do důchodu. V oblasti životy žen v kontextu historických událostí byly zvoleny kategorie: události roku 1968, události roku 1989. A v oblasti ženy o jejich životě a ženách ve společnosti byly zvoleny kategorie: životní mezníky, ženy ve společnosti. V diskuzi je dále podrobnější popis těchto kategorií, jejichž součástí jsou uvedeny výpovědi komunikačních partnerek k dané kategorii.

Snahou tohoto postupu je odpovědět na stanovené výzkumné otázky, které znějí: V čem spatřují respondentky hlavní rozdíly životního způsobu v době na počátku své aktivní dráhy nyní? Jaké hlavní životní události ovlivnily životní způsob těchto žen? V čem a jak především? Součástí je stručné shrnutí odpovědí na stanovené výzkumné otázky.

Vliv životních mezníků na životy žen

V oblasti vlivu životních mezníků na životy žen jsou rozhodující následující kategorie: vliv rodinného zázemí, důležité okamžiky období dospívání, přechodu do zaměstnání, mateřství žen, odchod do důchodu. Jednotlivé kategorie jsou doplněny o části výpovědí některých komunikačních partnerek k dané kategorii.

Mezníky či přechody v životě mohou někdy proběhnout bez povšimnutí, jindy je člověk nucen přehodnotit život či změnit životní styl. Jedná se o přechody, které mohou ovlivňovat osobní život, vztahy i pracovní život. Některé události jsou předvídatelné, jiné ne. Některé se stanou, jiné trvají déle př. stárnutí (36).

V kategorii rodinného zázemí ženy shodně uvádějí, že kvůli zaměstnání rodičů svůj volný čas trávily spíše s vrstevníky či sourozenci. Ženy vyrůstaly v úplných rodinách, které hodnotí jako fungující. Část z nich zdůrazňuje vliv rodičů na rozhodnutí týkající se života dětí a úctu k rodičům, kterou dnes považují za nedostačující. Shodně hodnotí pohled společnosti na rozvody, svobodné matky i domácí násilí. Vliv měla na jejich životy smrt blízkého člověka, která pro ně byla nejen ztrátou a smutkem, ale pro některé ženy měla přímý vliv na jejich další vzdělávání či vstup na trh práce. K této kategorii ženy uvádějí například toto:

„Já měla hezké dětství, ale rodiče se nám moc nevěnovali, protože museli dělat. U nás spíš velela maminka, ale měla oba rodiče, které jsme na rozdíl od dnešních dětí museli poslouchat. Naši se nikdy nerozvedli, byli spolu až do smrti, to bylo normální, i když už spolu pak neměli moc hezký vztah.“ (komunikační partnerka č. 3)

„Rodiče byli pracovití, ale když měli čas, tak se nám věnovali. Měla jsem oba rodiče do smrti tatínka. Ta jeho smrt mě hodně zasáhla. Zrovna jsem chodila na gymnázium. No a jak jsme pak zůstali sami jen s maminkou, tak jsem šla pracovat, ani jsem neuvažovala, že bych dál studovala.“ (komunikační partnerka č. 7)

V kategorii důležitých okamžiků v období dospívání se ženy shodují v tom, že nejdůležitější rozhodnutím zde bylo určení dalšího vzdělávání. U většiny z nich udělali rozhodnutí o dalším oboru vzdělávání rodiče. Dvě ženy byly ovlivněny ve volbě studia smrtí otce. Zde také hovoří o svých prvních vztazích. U některých se jednalo již o seznámení s budoucím manželem. Pouze jedna z žen, která zůstala po celý život svobodná, toto téma příliš nekomentovala. K této kategorii řekly ženy toto:

„No tak první věc asi byla otázka, kam se mnou. Myslím na školu. No já chtěla na zdravotnickou školu, ale u nás o tom rozhodovala matka, která rozhodla, že půjdu na ekonomickou školu. Tam se mi teda nelíbilo, to už bych asi byla radši na gymnáziu.“ (komunikační partnerka č. 1)

„No to se řešilo to studium. Rodiče a částečně já jsme se domluvili, že půjdu zatím na dvouletý obor ekonomie s tím, že pak můžu přestoupit na čtyřletý a dodělat si maturitu. Jenže zemřel tatínek a já musela jít pracovat.“ (komunikační partnerka č. 2)

V kategorii přechod do zaměstnání je vidět, že v rámci tehdejší politiky plné zaměstnanosti braly ženy vstup do práce jako samozřejmost. Žádná z nich před rokem 1989 neměla problém s nalezením zaměstnání. Z jejich vyjádření je zřejmé, že dnešní nejistota zaměstnání se jich netýkala. Většina žen vystřídala za celý život jen několik málo pracovních míst. K této kategorii se ženy vyjadřovaly takto:

„Ona tenkrát práce byla, takže po škole jsem šla hned pracovat. Kdo nedělal, toho zavřeli, dneska, kdo nedělá, tomu platí.“ (komunikační partnerka č. 6)

„Zaměstnání jsem měla hned, to nebyl žádný problém ho najít.“ (komunikační partnerka č. 3)

V kategorii mateřství jako mezník v životě ženy je vidět, že sedm z osmi žen se staly matkami a děti si přály. Nadšení z mateřství bylo znásobeno u ženy, jež nemohla otěhotnět. Mateřství označují ženy za důležitý okamžik ve svém životě a často mluví o období strávené s dětmi doma za nejlepší v životě. Pouze jedna žena je bezdětná. Ta sama uvedla, že to nebylo považováno v tehdejší společnosti za běžné. Sama však téměř vychovala své synovce. Zde jsou některá z vyjádření žen:

„Já se vdávala v 18 a syn se mi narodil v 19 letech. To první těhotenství plánovaný spíš nebylo.“ *„Jako prohru беру v životě to, že jsem ztratila syna (pozn. zahynul při nehodě) a že se adoptivní dcera nestará o své děti.“* (pozn. komunikační partnerka č. 4 vychovává jedno dítě své adoptivní dcery)

„Já mateřství plánovala, ale ono to nešlo. Já jsem se tím trápila a pak jsem si řekla, že buď to půjde, nebo ne. První dítě se mi pak narodilo až po 10 letech manželství.“ (komunikační partnerka č. 8)

Další kategorií je odchod do důchodu. Odchod do důchodu vnímají lidé individuálně. Někdo pozitivně, jiný negativně. Je to však přechod v životě člověka, kdy se mění jeho životní styl (37). Ukázalo se, že většina žen, i když z rozdílných důvodů vnímala odchod do důchodu pozitivně. Z následujícího popisu této kategorie je vidět, jak se ženám a proč změnil životní styl. Žena, která uvedla, že by ještě ráda pracovala, to vyřešila výpomocí u zaměstnavatele. Důvody, proč jim odchod do důchodu ve většině případů nevadil a naopak ho vítaly, byly dány jinou životní událostí, jež nastala.

Jednalo se například o onemocnění a péči o vnoučata. Jak ženy vnímaly odchod ze zaměstnání je vidět v uvedených vyjádřeních:

„No já bych sice radši ještě dělala, ale můj zaměstnavatel končil a já měla jít za půl roku do důchodu, tak jsem šla do předčasného.“ (komunikační partnerka č. 7)

„Já už byla strašně unavená, tak jsem se těšila, že si odpočinu. Brala jsem to pozitivně.“ (komunikační partnerka č. 3)

Oblast života žen v kontextu historických událostí

V této oblasti života žen byly vybrány dvě historické události, které mohly ženy ovlivnit v dalším průběhu života. Spíše než o dopadu událostí roku 1968 a 1989 bylo zjištěno, jak ženy tyto okamžiky vnímaly a jak je vidí dnes. Kromě jedné komunikační partnerky totiž žádné z žen změny ve společnosti život významně neovlivnily.

První zvolenou kategorií jsou události roku 1968. Zde se ženy příliš konkrétně nevyjadřovaly. Nepocítovaly příliš velký vliv těchto událostí na svůj život. Pouze jedna z nich v souvislosti s tímto rokem uvádí problémy při svém studiu zapříčiněné právě situací ve společnosti. Z rozhovorů je také vidět, že ženy neměly příliš informací o tom, co se děje. Z jejich výpovědí je však vidět, že události vnímaly jako naději, která nebyla naplněna. Ilustrujícími výpověďmi mohou být například:

„To si pamatuji, byla jsem ve druhém ročníku na vysoké škole. V tomto roce to bylo takové uvolnění, probíhaly různé manifestace. Jako studenti jsme se účastnili některých akcí, což se někomu vymstilo u státnic. Skoro všichni vylítli. Já byla poslední, kdo tu zkoušku udělal. Podle mě to byla taková radost, euforie, že se něco změní, ale nakonec to bylo zklamání.“ (komunikační partnerka č. 5)

„No to byly prázdniny a my měli praxi na statku. A najednou všichni, že jsou tady Rusové. Já si pamatuju, že všichni si jezdili pro benzín, protože se říkalo, že nebude. Jinak to šlo celkem mimo mě. No dřív jsme poslouchali Rusy a dneska zase Američany a to mi vadí možná víc.“ (komunikační partnerka č. 6)

Druhou zvolenou kategorií v této oblasti jsou události roku 1989. V roce 1989 došlo k přeměně společnosti, bylo obnoveno tržní hospodářství i nezávislost jedince,

důležitou roli začala hrát lidská práva. Z tohoto hlediska jde o pozitivní událost v našich dějinách (49). Avšak komunikační partnerky ji vnímají spíše jako negativní událost, která byla také spojena s očekáváními pozitivní změny ve společnosti. Některé z žen již od počátku převratu v roce 1989 nevěřily. Hlavním argumentem, proč část žen považuje minulý režim za vhodnější je dnešní nezaměstnanost, která podle některých jejich výpovědí dříve neexistovala. Domnívám se, že ženy tuto událost hodnotí negativně z toho důvodu, že negativní důsledky, které přinesla změna režimu, v jejich očích přebíjejí pozitivní dopady této události. Ženy tuto kategorii okomentovaly takto:

„No to jsme si mysleli, jak se budeme mít. A vzpomínám, jak Klaus tehdy říkal, že budou stačit dva nebo tři roky. A už je to takových let a co se změnilo. Já bych řekla, že za komunistů jsme se měli lépe.“ (komunikační partnerka č. 2)

„No mrzí mě, že to bylo, protože si člověk myslel, že se třeba budeme mít lépe. Když stál manžel na něco frontu, tak jsem říkala, jednou toho budou plné obchody a my na to nebudeme mít a teď je to tady.“ (komunikační partnerka č. 6)

Ženy o svých životech a ženách ve společnosti

V oblasti, která se týká toho, co sami ženy označily za nejdůležitější okamžiky svého života a jak hodnotí a vidí postavení žen ve společnosti, byly zvoleny kategorie životní mezníky žen a kategorie ženy ve společnosti.

V kategorii životních mezníků je vidět, že všechny ženy, které se staly matkami, považují narození dětí za důležitý mezník. Dále je nejčastěji zmiňován vstup do zaměstnání a období aktivní pracovní dráhy, smrt blízkého člověka či vážná nemoc. Navzdory mému očekávání, že většina žen bude za nejdůležitější mezník v životě považovat vstup do manželství, to učinily nakonec pouze 3 ženy. Z této kategorie byla vybrána tato vyjádření:

„To, že mám děti a setkání se svým prvním manželem, a to období, kdy jsme spolu žili. Naopak za prohru beru to, že jsem se znovu vdala. To bych teď už neudělala znova.“ (komunikační partnerka č. 1)

„Ty děti, že jsem nakonec měla. Po těch jsem toužila. To období, co jsem s nimi byla doma, bylo nejlepší v životě. Důležitý byl pro mě i můj muž a hodně mě zasáhla smrt tatínka.“ (komunikační partnerka č. 8)

Druhou kategorií jsou v této oblasti ženy ve společnosti. Ženy zde často srovnávají svůj život se životem svých matek, který považují za těžký a často zmiňují náročnou práci i péči o domácnost a téměř žádné vzdělání svých matek. Dnes většina z nich vidí postavení žen za dobré, vyjma oblasti zaměstnání ve spojitosti s péčí o dítě. Uváděno bylo i horší finanční ohodnocení žen. Za pozitivní považují nejčastěji vyšší vzdělanost žen v dnešní společnosti než v době, kdy se vzdělávaly ony. Nutno připomenout, že z osmi komunikačních partnerek má pouze jedna vysokoškolské vzdělání.

Jejich vzdělanost byla ovlivněna jednak režimem, kdy vstup na vyšší stupně vzdělání byl kontrolován (32). Vliv také mělo přijímání žáků podle stanovených kvót a celkově v té době byla nízká vzdělanost zejména žen, která výrazně začala stoupat v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století (23). Zde jsou některé z výpovědí žen:

„No určitě jsou dnes vzdělanější, my šli ze základní školy z 32 dětí na školu dvě. Také jsou soběstačnější, emancipované a tak. Nemám teda úplně přehled, jak jsou finančně ohodnoceny, ale tam asi bude pořád trochu rozdíl. Ale doba jde dopředu a já jim to přeju.“ (komunikační partnerka č. 3)

„No změnilo se to. Třeba už já měla něco už jednodušší než moje maminka. Ta neměla vzdělání, jí ho teda neměl kdo zaplatit. I v domácnosti. Ona třeba neměla ani pračku.“ (komunikační partnerka č. 8)

Životy a životní způsoby všech osmi žen jsou různé. Každý člověk má jedinečný průběh života, který se nikdy s životním příběhem člověka jiného neshoduje. V tomto slova smyslu byla zodpovězena i první výzkumná otázka, která zněla: v čem spatřují respondentky hlavní rozdíly životního způsobu v době na počátku své aktivní dráhy nyní?

Životní dráhy lidí jsou odlišné, což souvisí s tím, že každý prožívá jiné životní události a životní zkušenosti anebo stejné, ale v jiném čase a za jiných okolností. Životní dráhy se pak zabývají nalézáním shodných vzorců v jednotlivých příbězích lidí (44). Z tohoto důvodu nelze vypsat všechny rozdíly životního způsobu jednotlivých žen, které se účastnily výzkumu. Zde jsou uvedeny hlavní rozdíly, které jsou patrné již z vyhodnocení výzkumu a konkrétního rozboru rozhovorů podle stanovených oblastí a kategorií v diskuzi. Odlišnosti vyplývají z výzkumu jako celku, nikoliv z jednotlivých příběhů žen.

Výzkum potvrdil, že jednou ze změn, která měla vliv na komunikační partnerky, byla proměna společnosti v roce 1989, kdy zároveň došlo k rozmanitosti životních drah, což ovlivnilo rodinný život ve smyslu odkládání sňatků či mateřství (13). V rámci pracovního života ženy v socialismu díky politice plné zaměstnanosti neměly problém získat zaměstnání, či důvod bát se o něj. Dnes i s ohledem na diskriminaci žen na trhu práce a nutnosti sladit rodinný a pracovní život taková jistota není (42). Toto je zřejmé z odpovědí žen, které za hlavní rozdíly v životě na počátku své aktivní dráhy a nyní považují tyto skutečnosti: největší změnou v jejich životě, od které se odvíjí další podstatné rozdíly je uspořádání společnosti na počátku jejich životní dráhy a dnes. Vyrůstaly a část života prožily v socialistické společnosti. Později se musely vyrovnávat a zvykat si na nové – demokratické uspořádání společnosti. To se týkalo dalších oblastí života, ve kterých je cítit znatelný rozdíl v porovnání s počátkem jejich životních drah. Na základě výpovědí žen se jedná zejména o oblast trhu práce, kde začaly vnímat nejistotu zaměstnání, kterou před rokem 1989 nepocítovaly. Dalším rozdílem je změna rodinného života. V tehdejší společnosti bylo téměř automatické dostudovat, začít pracovat, vdát se a mít děti. Ženy často zmiňují, že dnes už si ženy vzhledem k lepšímu vzdělávání a různým formám soužití mohou zařídit život podle vlastních představ. Další věci, ve které ženy shodně uvádějí změnu v porovnání s dobou počátku jejich aktivní dráhy, je, jak společnost vnímá rozvody a postavení svobodných matek, které dříve nebylo rovnocenné.

Stejně jako jsou odlišné životní způsoby lidí, tak i události, které ovlivňují život, se člověk od člověka, žena od ženy liší. Výběrem a popisem nejdůležitějších událostí, které ovlivnily životy žen, je snaha zodpovědět druhou výzkumnou otázku. Jaké hlavní životní události ovlivnily životní způsob těchto žen? V čem a jak především? Opět i u této výzkumné otázky lze pouze obecně popsat nejdůležitější události, které ovlivnily životy žen.

Za podstatný okamžik v životě člověka a velký přechod v životním cyklu je doba ukončení studia a vstupu do zaměstnání (25). Toto tvrzení komunikační partnerky potvrdily svými odpověďmi. Za podstatnou událost ve svém životě považují možnost studia, která jim pak umožnila práci, kterou chtěly vykonávat. Nebo naopak, pokud jim obor volili rodiče, mělo to vliv na jejich nespokojenost v oboru.

V životě jedince, zejména ženy lze považovat za nejdůležitější přechod v životním cyklu či učinění rozhodnutí ženy stát se matkou (33). Ženy, jež se účastnily výzkumu a mají děti, uváděly mateřství jako mezník nejčastěji. Oproti tomu sňatek považovaly za mezník v životě pouze 3 ženy. Jedna dokonce uvedla, že dnes by si již svého muže nevzala.

Tento pocit mohou mít ženy v důsledku změny ve společnosti, kdy se zvyšuje nezávislost žen na mužích. Ženy tak mají možnost budovat si života a pracovní kariéru podle vlastních představ a muže k životu tolik nepotřebují (45). Za další okamžiky, jež ovlivnily životy žen lze považovat i často zmiňované úmrtí blízké osoby (manžel, dítě, rodič), které byly pro ženy náročné pro blízký citový vztah k těmto osobám. Podstatným se jevílo také zjištění vážné nemoci, díky které ženy musely změnit životní styl a dodržovat jistý režim, s čímž se byly nuceny vyrovnat.

6 Závěr

Bakalářská práce na základě stanoveného cíle popisuje důležité životní etapy žen, které jsou dnes na počátku seniorského věku a charakterizuje podstatné mezníky v jejich životě a jejich vnímání. Kromě individuálního vnímání životních událostí, zde byly popsány i historické události, které měly vliv na průběh životů žen. Zajímalo mě také, co považují samotné komunikační partnerky za mezníky ve svém životě. Snahou bylo přiblížit toto aktuální a poměrně nové téma z pohledu životních drah.

Ve výzkumné části byly nejpodstatnější výpovědi jednotlivých žen, které byly zahrnuty do výsledů výzkumu a do následné diskuze za pomoci vyhodnocení kvalitativních metod zachycení vzorců a vytváření trsů. V bakalářské práci byly stanoveny dvě výzkumné otázky, které byly zodpovězeny. První výzkumná otázka zněla: v čem spatřují respondentky hlavní rozdíly životního způsobu v době na počátku své aktivní dráhy nyní? Odpovědi na tuto otázku byly vypsány změny, které popisuje většina z žen za největší. Patřily sem rozdíly ve společnosti, zejména v režimu, který se po roce 1989 změnil, dále pak rozdíly v rodinném či pracovním životě. Druhou výzkumnou otázkou zněla: jaké hlavní životní události ovlivnily životy těchto žen? V čem a jak především? Zde byly shrnuty nejčastěji uváděné mezníky v životě žen z rozhovorů s komunikačními partnerkami. Mezi tyto události patřilo zejména mateřství a smrt blízkých osob. Dále pak volba studia, období aktivní dráhy v zaměstnání, manželství či zjištění vážného onemocnění.

Tato práce by mohla sloužit studentům či široké veřejnosti jako materiál ke studiu této problematiky z pohledu sociologie. Domnívám se, že vhodným materiálem ke studiu by mohla být například i pro studenty sociální práce. V tomto oboru je důležitý individuální přístup k člověku a tato práce ukazuje, co vše ovlivňuje lidi v životě a může tak mít vliv na jejich chování, osobnost a životní způsob.

7 Seznam použitých zdrojů

- (1) BARTOŠOVÁ, Michaela. Životní dráhy prvorodiček po třicítce: proč mít dítě později? *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online]. 2007, roč. 8, č. 2 [cit. 2013-04-20]. ISSN 1805-7632. Dostupné z: http://www.genderonline.cz/uploads/17b45c9c2abbb618fb5df44f02245e0c1409cdf2_zivotni-drahy-prvorodicek-po-30.pdf.
- (2) BRÜCKNER, Hannah and Karl Ulrich MAYER. De-standardization of the life course: what it might mean? And if it means anything, whether it actually took place? In: *Yale University* [online]. Jun 08, 2006, 2 pm [cit. 2013-04-20]. Dostupné z: <http://www.yale.edu/ciqle/PUBLICATIONS/Brueckner&Mayer-Destandardization.pdf>.
- (3) BURIÁNEK, Jiří. *Sociologie: pro střední školy a vyšší odborné školy*. 2. vydání. Praha: Fortuna, 2003. 128 s. ISBN 80-7168-754-5.
- (4) DOSEDLOVÁ, J., FIALOVÁ, L., KEBZA V., SLOVÁČKOVÁ, Z. *Předpoklady životní spokojenosti*. 1. vydání. Brno: MSD, 2008. 141 s. ISBN 978-80-7392-010-4.
- (5) DUDOVÁ, Radka. *Kvalitativní výzkum životních drah: life stories a biografický výzkum*. In: Socioweb [online]. listopad, 2011 [cit. 2013-04-20]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=480&lst=108>.
- (6) DUFFKOVÁ, J., URBAN, L., DUBSKÝ, J. *Sociologie životního stylu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 237 s. ISBN 978-80-7380-123-6.
- (7) FARKOVÁ, Marie. *Dospělost a její variabilita*. 1. vydání. Praha: Grada, 2009. 136 s. ISBN 978-80-247-2480-5.

- (8) FIALOVÁ, Ludmila. K některým rysům demografického vývoje v České republice v závěru 20. století. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online]. 2005, roč. 6, č. 1 [cit. 2013-04-20]. ISSN 1805-7632. Dostupné z: http://www.genderonline.cz/uploads/06e8fbb7ec049465990a9d9633d9392b466f8261_k-nekterym-rysum-demogtafickeho-vyvoje-v-cr-v-zaveru-20-stoleti.pdf.
- (9) FRÝDLOVÁ, Pavla. Paměť žen. In: *Gender studies* [online]. 17. února, 2010 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.genderstudies.cz/aktivity/projekt.shtml?cmd%5B2828%5D=x-2828-332713>.
- (10) *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online]. c2012 [cit. 2013-04-20]. Dostupné z: <http://www.genderonline.cz/cs/issue/30-rocnik-12-cislo-2-2011>.
- (11) GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. 1. vydání. Přeložil Jan Jařab. Praha: Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.
- (12) HAMPLOVÁ, Dana. *Životní spokojenost: rodina, práce a další faktory*. In: Sociologické studie/Sociological studies [online]. 2004 [cit. 2013-04-20]. Dostupné z: <http://studie.soc.cas.cz/index.php3?lang=cze&shw=250>.
- (13) HAMPLOVÁ, Dana, Eva MITCHELL, Miluše VÍTEČKOVÁ a Jana CHALOUPKOVÁ. *Proměny rodinných a profesních startů*. 1. vydání. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2010. 167 s. ISBN 978-80-7330-185-9.
- (14) HAMPLOVÁ, D., RYCHTAŘÍKOVÁ, J., PIKÁLKOVÁ S. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. 1. vydání. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003. 108 s. ISBN 80-7330-040-0.

- (15) HAŠKOVÁ, Hana. Proměny časování a způsobu návratu matek do zaměstnání. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online]. 2011, roč. 12, č. 2 [cit. 2013-04-20]. ISSN 1805-7632. Dostupné z: http://www.genderonline.cz/uploads/1eb7809f1f9a2ab9463e107cb7bd10fdea72a296_promeny-casovani-a-zpusobu-navratu-matek-do-zamestnani.pdf.
- (16) HAŠKOVÁ, Hana a Zuzana UHDE. *Women and social citizenship in Czech society: continuity and change*. 1. vyd. Prague: Institute of Sociology, Academy of Sciences of the Czech Republic, 2009, 245 s. ISBN 978-80-7330-150-7.
- (17) HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2. aktualizované vydání. Praha: Portál, 2008. 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4.
- (18) HNILICOVÁ, Helena. Kvalita života a její význam pro medicínu a zdravotnictví. In: PAYNE, Jan a kol. *Kvalita života a zdraví*. 1. vydání. Praha: TRITON, 2005, s. 205 - 241. ISBN 80-7254-657-0.
- (19) CHALOUPKOVÁ, Jana. Výzkum životní dráhy a analýza sekvencí: možnosti studia rodinných drah. *Data a výzkum – SDA Info* [online]. 2009, roč. 3, č. 2 [cit. 2013-04-20]. ISSN 1802-8152. Dostupné z: http://archiv.soc.cas.cz/download/801/DaV09_2_pp241_258.pdf.
- (20) JANEČKOVÁ, Hana. Životní události a kvalita života. In: PAYNE, Jan a kol. *Kvalita života a zdraví*. 1. Vydání. Praha: TRITON, 2005, s. 451 – 472. ISBN 80-7254-657-0.

(21) KICZKOVÁ, Zuzana. Kategórie verejného a súkromného pri analýze mocenskej asymetrie rodov. Retrospektívy a perspektívy. *Gender, rovné príležitosti, výzkum* [online]. 2011, roč. 12, č. 1 [cit. 2013-04-20]. ISSN 1805-7632. Dostupné z: http://www.genderonline.cz/uploads/3fed57e6836908f2f2c2ca387aa1173540a381f1_kategorie-verejneho-a-sukromneho-pri-analize-mocenskej-asymetrie-rodov.pdf.

(22) KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967 II*. 1. vydání. Praha: Academia, 2011. s. 657-1297. ISBN 978-80-200-2019-2. (kam dát v citaci, že to je druhý svazek?)

(23) KREIDL, Martin. *Cesty ke vzdělání: vzdělanostní dráhy a vzdělanostní nerovnosti v socialismu*. 1. vydání. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008. 324 s. ISBN 978-80-7043-678-3.

(24) KŘÍŽKOVÁ, A., DUDOVÁ, R., HAŠKOVÁ, H., MAŘÍKOVÁ, H., UHDE, Z., eds. *Práce a péče: proměny "rodičovské" v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2008. 163 s. ISBN 978-80-86429-94-6.

(25) KŘÍŽKOVÁ, A., MAŘÍKOVÁ, H., HAŠKOVÁ, H., FORMÁNKOVÁ L. *Pracovní dráhy žen v České republice*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2011. 258 s. ISBN 978-80-7419-054-4.

(26) KUBÁTOVÁ, Helena. *Sociologie životního způsobu*. 1. vydání. Praha: Grada, 2010. 272 s. ISBN 978-80-247-2456-0.

(27) LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.

(28) MARKSOVÁ-TOMINOVÁ, Michaela. *Rodina a práce: jak je sladit a nezbláznit se*. 1. vydání. Praha: Portál, 2009. 157 s. ISBN 978-80-7367-615-5.

(29) MAŘÍKOVÁ, Hana. Mateřství, rodina a práce z pohledu matek malých dětí. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online]. 2008, roč. 8, č. 2 [cit. 2013-04-20]. ISSN 1805-7632. Dostupné z: http://www.genderonline.cz/uploads/65b77fff793a444bbac6643ea2e1d822270fa696_materstvi-rodina-a-prace.pdf.

(30) MIKŠÍK, Oldřich. *Psychika osobnosti v období závažných životních a společenských změn*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2009. 301 s. ISBN 978-80-246-1600-1.

(31) MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vydání. Praha: Grada, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.

(32) MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. 1. vydání. Praha: Portál, 2002. 208 s. ISBN 80-7178-624-1.

(33) MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. 2. upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2002. 250 s. ISBN 80-86429-05-9.

(34) MÜLLER, Karel. *Politická sociologie: politika a identita v proměnách modernity*. 1. vydání. Praha: Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-380-2.

(35) PRUDKÝ, Libor, ed. *Tehdy a teď: česká společnost po 20 letech: reflexe očekávání a naplňování vývoje společnosti ČR mezi roky 1989 a 2009 očima sociálních vědců = Then and now : Czech society after 20 years : a look at expectations and actual developments in Czech society between 1989 and 2009 through the eyes of social scientists*. Přeložil Stephan von Pohl. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. 165 s. ISBN 978-80-7380-279-0.

(36) QUICK, S., FETSCH, R. J., RUPURED, M. *Transitions and Changes: Practical Strategies*. In: Colorado State University [online]. Jun, 2011 [cit. 2013-04-20]. Dostupné z: <http://www.ext.colostate.edu/pubs/consumer/10214.html>.

(37) SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ. *Sociologie stáří a seniorů*. 1. vydání. Praha: Grada, 2012. 232 s. ISBN 978-80-247-3850-5.

(38) SMETÁČKOVÁ, Irena. Politika genderové rovnosti ve vzdělávání. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online]. 2009, roč. 10, č. 2 [cit. 2013-04-20]. ISSN 1805-7632. Dostupné z: http://www.genderonline.cz/uploads/23115243e07c89474abff2fd87e66468819ae052_politika-genderove-rovnosti-ve-vzdelavani.pdf.

(39) *Socioweb: sociologický webzín* [online]. 2011, roč. 10, č. 11 [cit. 2013-04-20]. ISSN 1214-1720. Dostupné z: http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/195_SOCIOWEB_11_2011.pdf.

(40) STRAUSS, Anselm L a Juliet M CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Přeložil Stanislav Ježek. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999, 196 s. ISBN 80-85834-60-X.

(41) ŠAFR, Jiří. *Životní styl a sociální třídy: vytváření symbolické kulturní hranice diferenciací vkusu a spotřeby*. 1. vydání. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008. 165 s. ISBN 978-80-7330-154-5.

(42) ŠANDEROVÁ, Jadwiga a Olga ŠMÍDOVÁ a kol. *Sociální konstrukce nerovnosti pod kvalitativní lupou*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, 269 s. ISBN 978-80-7419-015-5.

(43) ŠMÍDOVÁ, Iva. Genderová volba práce: statusové šance a vzdělávací rozhodovací strategie. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* [online]. 2009, roč. 45, č. 4 [cit. 2013-04-20]. ISSN 0038-0288. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/d5b7c7d3491e68ebaaeb35c08bbb7e01d1941825_Smidova.pdf.

(44) ŠŤASTNÁ, Anna. Analýza historie událostí (event history analýza) – možnosti a základní principy při studiu životních drah. *Data a výzkum – SDA Info* [online]. 2011, roč. 5, č. 1 [cit. 2013-04-20]. ISSN 1802-8152. Dostupné z: http://dav.soc.cas.cz/uploads/60dc6ee8f702f2ef4cece13de27bd362ff9e536b_DaV1101_p059_083_Stastna.pdf.

(45) ŠŤASTNÁ Anna a Jana PALONCYOVÁ. První partnerská soužití českých žen a mužů a rostoucí význam kohabitací. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online]. 2011, roč. 12, č. 2 [cit. 2013-04-20]. ISSN 1805-7632. Dostupné z: http://www.gendersonline.cz/uploads/552032014ee4a76ff127181edbc165cc277ae23b_prvni-partnerska-souziti-ceskych-zen-a-muzu.pdf.

(46) *The economist: Closing the gap* [online]. c2013 [cit. 2013-04-20]. Dostupné z: <http://www.economist.com/node/21539928>.

(47) TOMÁŠEK, Marcel. Naše blízké vztahy a společenské demokratizační změny. K novému chápání zdrojů integrace a reprodukce společnosti po roce 1989. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online]. 2007, roč. 8, č. 2 [cit. 2013-04-20]. ISSN 1805-7632. Dostupné z: http://www.genderonline.cz/uploads/09f1de7f6ceb1af5ad810a7824ad1a96a144de0a_na_se-blizke-vztahy-a-spolecenske-demokratizacni-zmeny.pdf.

(48) TOMEŠ, Josef. *Ženy ve spektru civilizací: (k proměnám postavení žen ve vývoji lidské společnosti)*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. 70 s. ISBN 978-80-7419-009-4.

(49) *Ústav pro studium totalitních režimů - Cesta k listopadu 1989: Problémy se symbolem* [online]. c2008 – 2012 [cit. 2013-04-20]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/problemy-se-symbolem>.

(50) VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007. 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.

(51) VALDROVÁ, Jana. *Gender a společnost: vysokoškolská učebnice pro nesociologické směry magisterských i bakalářských studií*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2006. 236 s. ISBN 80-70-44-808-3.

(52) VALENTOVÁ M., ŠMÍDOVÁ I., KATRŇÁK T. Genderová segregace na trhu práce v kontextu segregace vzdělanostní: mezinárodní srovnání. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online]. 2007, roč. 8, č. 2 [cit. 2013-04-20]. ISSN 1805-7632. Dostupné z: http://www.genderonline.cz/uploads/4f65927f9219ae00c4b73e6f9b0dc7612fba3c88_genderove-segregace-trhu-prace.pdf.

(53) VANĚK, M., MÜCKE, P., PELIKÁNOVÁ, H. Naslouchat hlasům paměti: teoretické a praktické aspekty orální historie. In: *Karlova univerzita v Praze, Fakulta humanitních studií* [online]. 2007 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: http://www.fhs.cuni.cz/ohsd/stranka/studijni%20materialy/Naslouchat_hlasum_pameti.pdf.

(54) VEREŠOVÁ, Marcela a kol. *Psychológia: učebnica pre fakulty ošetrovateľstva*. Martin: Osveta, 2007. 191 s. ISBN 80-8063-239-1.

(55) VODOCHODSKÝ, Ivan. Patriarchát na socialistický způsob: k genderovému řádu státního socialismu. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online]. 2007, roč. 8, č. 2 [cit. 2013-04-20]. ISSN 1805-7632. Dostupné z: http://www.genderonline.cz/uploads/dc5b8c7789b2fd34014cf6660ea88c7ab6db276e_patriarchat-na-soc-zpusob.pdf.

(56) VOHLÍDALOVÁ, Marta a Hana MAŘÍKOVÁ. Rozpady kohabitací, rozvody manželství: jiné a/nebo stejné sociální fenomény? *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online]. 2011, roč. 12, č. 2 [cit. 2013-04-20]. ISSN 1805-7632. Dostupné z: http://www.genderonline.cz/uploads/c7021d6bbacbbd16b8636d881d0f4d215611f37d_r_ozpady-kohabitaci-rozvody-manzelstvi.pdf.